

„BISER“ izlazi svakog mjeseca na 24 stranice. =^=

Cijena je listu za gjake (tablebu), učitelje (muallime) i muslimansko ženskinje K3—, a za ostale K 6— godišnje za Bosnu i Hercegovinu, dok za sve ostale zemlje 8 franaka. ==

BISER

LIST ZA ŠIRENJE PROSVJETE MEGJU MUSLIMANIMA U BOSNI I HERCEGOVINI.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 40, za pola 20, za osminu 6, a za šesnaestinu 4 krune. Slijedeća uvrštenjauz popust. Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 8 kruna po stranici.

Pojedini brojevi 50helera. Rukopisi se ne vraćaju. ===== Neplaćena se pisma ne primaju. -

Sve što se tiče administracije i uredništva lista, treba slati na adresu: „BISER“, Mostar (Hercegovina,)

PLATIVO I UTUŽIVO U MOSTARU.

Rebi-ul-evvel 1331.

M O S T A R

Februar 1913.

vlasnik, izdavalatelj **Prva muslimanska nakladna knjižara**
i nakladnik: **MUHAMED-BEKIR KALAJDŽIĆ.**

Uregjuje: **MUSA ĆAZIM ĆATIĆ.**

Panislamizam i Evropa.

Arapski napisao: Azm zade Refik beg.

Prevodi: Ahmed Rašidkadić,

(Nastavak).

Turska država se je nalazila u neprekidnim trzavicama: sultan Aziz bi svrgnut, a na njegovo mjesto zasjede sultan Murad, za kojim opet domalo sultan Hamid zasjede na osmanlijski prijesto. Na Balkanu opet planu oganj, koji se malo bijaše stišao. Rusija, po svom običaju, okoristila se ovim kritičnim stanjem Turske, jer je uvuče u rat, kojim je Turska izgubila Herceg-Bosnu, Srbiju, Bugarsku, i istočnu Rumeliju. Turska sila tim gubitkom jako oslabi, a njeno životno pitanje bijaše pred gotovom propašću. Ovo bijaše posljedica one evropske politike, da se Turska postepeno dijeli. Posljedni tursko-ruski rat dade evropskim silama priliku, kakova je rijetko kada bila. Englezi ne oklijevahu; prisvojiše sebi otok Cipar. I Francuzi nagjoše sebi put, jer zaposjedoše Tunis. Nije dugo prošlo, a Engleska još okupira Misir. Ni Grčka ne htjede propustiti priliku, već poplavi Tesaliju. Grci se opet upustiše u rat, u kojem biše skroz poraženi a Turska opet bijaše onaj, koji je tim ratom izgubio, Ošteta za njezine pobjede bijaše gubitak Krete. Mi ne ćemo, da dalje i dalje u tom pogledu pišemo i svoje rane povrijegujemo. Svakako ovo su dogagajji iz najnovije prošlosti, te skoro i nema megju nama onog, koji ih ne bi poznavao. Iza ovih žalosnih dogagajja Evropa se svakom i najmanjom prilikom počela uplitati u unutrašnje stvari turske države i svagdje iskoristila kritične časove, u koje bi carstvo zapalo. Nakon toga svega, evropske diplomate se ne stide niti od prava i pravde, niti od najpravednijeg sudije humanizma, nego upravo stoje na klevetanju i denunciranju, trubeći o nekakvoj budućoj opasnosti od panislamizma. Muslimani skoro čitava svijeta ste-

nju pod jarmom evropskih sila i osim vjerskog osjećaja i ljubavi jednih prema drugima, ne posjeduju ni sredstava ni prilike za svoju obranu, nu i opet nisu poštegjeni od neprestanih napadaja štampe tih bezdušnika.

Poštovani čitatelju! Vidiš dakle, da Evropa vjekovima ugnjetava islamske narode. Vidiš i to, da nije nikakva nova stvar evropska politika podčinjanja tih naroda. Evropska politika, koja se tjera i primjenjuje od nazad stotine godina, nije ništa drugo, nego li politika sile, i nepravde. Tome nam je najbolji svjedok zajednička historija evropskih država i najveće islamske sile Turske. Pred našim očima stoje djela humane Evrope: Rusija prisvoji Krim, Kavkaz, Dagistan, Taškend, Buharu i Hivu; Engleska Francuska, Finska i Portugalija oteše Indiju, Beludžistan, Javu, Sumatru, Singapr, Zanzibar, te neke azijske i afričke dijelove i njihova mnoga otočja. Italija, Engleska, Francuska i Njemačka istošnu Afriku. Engleska i Francuska sjevernu i zapadnu Afriku; Engleska, Francuska i Belgija središnju Afriku i misirski Sudan. Od manjih islamskih država bijaše jedini Maroko, koji je kako tako sačuvao svoju samostalnost, ali aprilskim ugovorom od 1904. izmegju Engleske i Francuske doživlje i on žalosnu sudbinu. Ovo je jedan noviji slučaj, koji sasma dobro potkrepljuje naše tvrdnje. Šta su sve činile evropske vlasti u vremenu od puna četiri vijeka, nekad pojednice, a nekad po nekoliko ih zajedno! Tu se nisu birala sredstva ni zakoniti načini protiv islamskih naroda, a i dan danas veličina evropskih pisaca i državnika napadaju na ovo malo samostalnih muslimana i svim silama rade na njihovoj propasti jer je — po njihovu mišljenju već došlo vrijeme da se riješi — kako da nazovemo — famozno istočno pitanje. Mi se ne ćemo upuštati u pretresanje toga pitanja, koje je inače prva podloga i neiscrpivi izvor napadajima evropskih političara, samo se ne možemo sustegnuti, a da ne navedemo mišljenje

engleskog pisca Mister Disia, koje je iznio u svom djelu : „Budućnost Misira“. On veli : „Ne može niko zaniijekati, da će se istočno pitanje riješiti. Narodi, koji tako željno očekuju smrt bolesnikovu (Turske) i ako misle, da tomu treba dugo vremena, kada će moći podijeliti miraz; u stvari je drukčije, jer je Turska došla do onog stadija svoje zastarjele bolesti, kad se već ne može lijek naći. Istočno pitanje ne datira od onda, kad se počelo govoriti o izgonu Turaka iz Evrope, nego od onda, kad se počelo misliti o tome, kome da pripadne Carigrad i Dardaneli nakon izгона Turaka. I dokle god traje riješenje tog pitanja, Engleska taj zaštitnik mira, najviše će se koristiti ! Lako nam je dokazati i to, da bi Turci već bili davno otišli u nepovrat i asimilirali se u druge narode, da nije po srijedi bilo bojazni prekomjernom osilenju Rusije. Apsolutistička uprava ruskog carizma, svršila se pobjedom ili porazom, ne minovan je jedan rat izmegju Turske i Rusije, koji će dokrajčiti opstojanje one prve. U kratko, skoro ćemo čuti, da je istočno pitanje riješeno“. Na jednom drugom mjestu ove knjige, pozivaju se kršćanske države na zajednički korak proti Islama i ističe se neophodna potreba uništenja muslimana, a osobito onih u Africi.

Dakle muslimani već četiri stoljeća gledaju i slušaju neprekidne napadaje Evrope, na svakom koraku nailaze na znakove propadanja njihove političke samostalnosti, a valjda shvaćaju i to, da se nastoji pod svaku cijenu zbrisati sa opće geografske karte. A šta li oni do sad poduzeše proti tomu? Na ovoj tački se dobro promislimo: Da li dogje ikad dan, kad su dozvali u pamet islamsko jedinstvo, pa da vjerska uzajamnost potrese njihove osjećaje? Da li su ikad pružili jedan drugom bratsku ruku pomoćnicu, da ih dignu proti zajedničkom neprijatelju. Da li su islamski vladari zadnjeg doba, koji većinom osim glupe uobraženosti — ne posjedovahu nikakvih duševnih prednosti, kad im je zaprijetila opasnost slobodi, državi i prestolju, priskočili jedan drugom u pomoć. Ne, nego na prctiv njihove ideje i vjerski osjećaji pali su tako nisko, da su sami jedan drugom radili na propasti, smatrali se najvećim neprijateljima megju se i vjekovima oštrili zube jedan na drugog. U historiji zadnjih stoljeća vrlo rijetko nailazimo na slučaj, da su se islamski vladaoci megju se pomagali, a i ono što je bilo, ostalo je većim dijelom kao ideja a da se realno nije provelo. Hoćemo da istaknemo one momente megjusobnog pomaganja, na koje smo kroz historiju naišli. S time nam je namjera stvoriti jedan općenit pojam, kako je Evropa, pod žezlom kršćanske sloge i jedinstva, vjekovima srtala na Islam, te kako je naproti kod islamskih država nehajnost vladala, a vjerska uzajamnost i politička svijest pali na najniži stepen.

Najprvo ćemo dozvati preda se Endolos (Andaluzija), kojim upravljaše jedna grupa apsolutističkih vladara, te njegov žalosni svršetak. Prilikom osvajalačkog nasrtaja Španjola, više puta se je tražila pomoć od istovjernih vlada, ali ne bi niti jedne, koja te molbe usliša. Grad Granada i magribski sultan Šejh Elvetasi. koji su najzadnji pali u dušmanske ruke, više puta su molili pomoć od sultana Ildirim Bajezid-Ua, ali to, osim male potpore nije urodilo nikakvom vrijednom pomoću. Sultan Bajezid je upravio na papu jednu notu, u kojoj zahtijevao, da se odmah dokrajče nasilja, a koja inače nije donijela nikakve vidljive koristi i tako je to išlo sve dotle, dok nije i zadnje sjene Islama u Andaluziji nestalo.

(Nastaviće se.)

Šairi Tešnjevi:

Gajretu.

Već deset ljeta naše vile poje
I njina pjesma po svoj Bosni lieta,
Pod Trebevićem otkad vrelo tvoje
Proključa jednog spasonosnog ljeta
Ko abu-hajat, čija kaplja stvara
U kamu život, pun svijesti i žara.

Ah, deset ljeta!... A kroz to si vrieme
Natap'o naše zapuštene njive
I na njima je proklijalo sjeme,
Da srcu našem pruži nade žive —
„Gajrete“, tvoji blagorodni vali
Mnogo su hrane našem rodu dali.

I mnogi razum s izvora je tvoga
Napojio se medenog zulala
I žegju srca ugasio svoga,
Što čezne znanja. Naših ideala
Ti svetište si, a kaplja ti svaka
Čisti je alem i sunčana traka.

Oti si naša životvorna česma,
Ko rajski Kevser što milo žubori
I tvoj je šumor najdraža nam pjesma,
Jer nam o sreći i napretku zbori,
Javljajuć svijetu, da smo i mi ljudi,
Kojim no puni sviest i ponos grudi...

Al kakva svijest?!... Da je svijesti bilo,
Ti drukčiji bi nama bio sada;
Da svako čelo kap je znojna slilo
U vrelo tvoga blagotvornog rada,
Ti sad bi bio rieka — poput Nila, —
Sto stoput veći rahmet bi nam lila.

A gle, ovako tek nam žegju gasiš
 I katkad samo natopiš nam njive
 I što se može, tek da ono spasiš
 Kapljicom slatkom svoje vode žive –
 Pa ipak tvoji životvorni vali
 Srcima našim utjehe su dali.

Pa s toga, eto, neka ti je hvala
 I onoj kiti umnije junaka
 Iz hladnog kama što te iskopala,
 Kad olovo nas pritiskalo mraka!
 Vrij nam i ključaj sveto naše vrelo,
 I budi rieka, more budi cielo!

Šemsudin Sarajlić:

Bijela tačka pod gajem,

I

Sadija, moj prvi prijatelj, potražio bi me često ovo pod konac ljeta u društvu iza podne. I je li samo lijep dan, povukao bi me na polje, da šetamo. Išli bi smo sad na jednu, sad na drugu stranu, a najviše puta bi me poveo preko Sobunara na jedan zaravanak više jevrejskog groblja, da tamo posjedimo čitave sate. Ali ne, da razgovaramo. Već kad bi smo tamo došli, nastupila bi duga šutnja, koju bi u sat — dva tek po kojom riječi prekinuli.

Ja bih drage volje razgovarao, ali on je šutio. Zagledao bi se daleko niz polje i zanio se u svoje misli. Kao da bi zaboravio na me. A ja bih tada kradomice pogledao. Činio mi se od naravi sentimentaln, kao struk ljubice, koji stidno prikriva svoje osobine pred drugim. Zagonetno mi je izgledalo njegovo dugo gledanje, uvijek istim pravcem i — kao neopazice — često skretanje u šetnji na Sobunar. Čudnovato mi bilo, što bi, inače razgovoran, na jednom umuknuo, zagledavši se niz polje i ne obzirao se više ni na što, ništa ne čuo.

Meni je pak ta tišina godila. Slobodno bih premetao svoje misli i promatrao život pred sobom, ili čitao što iz punog džepa novina. Ali kad sam već opazio, da moj Sadija gotovo kod svake druge šetnje vodi mene na Sobunar, pusumnjah, da ima nešto, što njega tamo vuče i rekoh mu jednog lijepog jesenskog dana:

— Sadija! Da mi bijasmo napravili ovdje što kućice za zimu. Neugodno će nam biti ovdje sjediti na snijegu.

On razvuče usne na jedva vidljiv osmjeh.

— Ne ćemo — veli — zimus ovamo ni dolaziti.

— To je što drugo. Ja mišljah, da ćemo svaki dan od sad, kako smo učestali.

-Ako ti je neugodno, ne ću te više mučiti.

— Ne, brate strah me je, da te pustim sama.
 — Biva, pogagjaš, da bih oi da dolazio sam.
 — Ama vidim, nešto te amo privlači.

— Vjeruj.

— Ne kažeš mi, makar...

— E, šta vidiš?

— Upada mi u oči tvoje dugo gledanje niz polje.

— Pa?

— Da bar znam, je li što dobro, da ne žalim hoda za te.

— Ko zna, kako je! — reče Sadija, savijajući jednu suhu travku oko prsta. I nalakćujući se na ogrtač sjetnim pogledom ispod mehkkih trepavica i nekom turobnom zamišljenošću, produži:

— Možda i nije... ali samo po me.

Ovdje ušutje. Dugo sam čekao, da progovori. I kad ne mogoh dočekati, reći ću mu :

— Sadija! Čini mi se da ti slabiš, što koji dan.

— Vjeruj — muklo će on. Trpim puno, a ni kom ne kažem.

— Ni svom prvom prijatelju?

Opet nastupi duga šutnja. Mišljah, da ne će ni odgovoriti, kad će on lagahno:

- Tebi ću kazati... Ja gledam odavle prema zaselku svoje prijateljice Zumrete. Makar da se odavle zaselak ne vidi, lakše mi je nekako pri srcu, kad na onaj kraj gledam. Za to amo dolazim.

— Čudnovato rekoh. Mora da ste vi nekom jačom nevidljivom niti vezani, nego što je prijateljstvo. Od kad to?

— To ne bi moralo biti. Zar ja ne mogu nju željeti kao prijateljicu?

— Možeš. Samo... Jesi li ikad išao, da gledaš u moju kuću, kad mene ne vidiš, pa me poželiš.

Sadija se osmjehnu :

— Dobro — veli — pričaću ti nešto, pa...

Ja se izvalih na rudinu, a on otpoče:

II.

— Išao sam ljetos u pohode prijateljici Zumreti, djevojci — kakovoj, opazićeš odmah.

Išao sam puna tri sata do kuće od željezničke stanice, makar da tu nije bilo puta više od dvadeset časova. A tek prije toga kolike su pripreme slijedile!...

Evo kako je to bilo :

Kad se svijet počeo da rasipa iz grada na ljetovanje po okolnim mjestima, vidio sam se slučajno sa Zumretom u jednom zabitnom sokaku — u baščelucima. Sreli smo se. I ja, ne znajući, ko mi dolazi u elegantnom žaru u susret, a sluteći po vitkom stasu i lagahnom hodu sa slobodnim kretnjama, da je djevojka, isprijechih u šali suncobran pred njom, kao da ću joj zakrčiti put na jedan čas.

Ona stade.

— Ovdje se carina plaća, rekoh.

engleskog pisca Mister Disia, koje je iznio u svom djelu : „Budućnost Misira“. On veli : „Ne može niko zaniijekati, da će se istočno pitanje riješiti. Narodi, koji tako željno očekuju smrt bolesnikovu (Turske) i ako misle, da tomu treba dugo vremena, kada će moći podijeliti miraz; u stvari je drukčije, jer je Turska došla do onog stadija svoje zastarjele bolesti, kad se već ne može lijek naći. Istočno pitanje ne datira od onda, kad se počelo govoriti o izgonu Turaka iz Evrope, nego od onda, kad se počelo misliti o tome, kome da pripadne Carigrad i Dardaneli nakon izгона Turaka. I doklegod traje riješenje tog pitanja, Engleska taj zaštitnik mira, najviše će se koristiti ! Lako nam je dokazati i to, da bi Turci već bili davno otišli u nepovrat i asimilirali se u druge narode, da nije po srijedi bilo bojazni prekomjernom osilenju Rusije. Apsolutistička uprava ruskog carizma, svršila se pobjedom ili porazom, ne minovan je jedan rat izmegju Turske i Rusije, koji će dokrajčiti opstojanje one prve. U kratko, skoro ćemo čuti, da je istočno pitanje riješeno“. Na jednom drugom mjestu ove knjige, pozivaju se kršćanske države na zajednički korak proti Islama i ističe se neophodna potreba uništenja muslimana, a osobito onih u Africi.

Dakle muslimani već četiri stoljeća gledaju i slušaju neprekidne napadaje Evrope, na svakom koraku nailaze na znakove propadanja njihove političke samostalnosti, a valjda shvaćaju i to, da se nastoji pod svaku cijenu zbrisati sa opće geografske karte. A šta li oni do sad poduzeše proti tomu? Na ovoj tačkt se dobro promislimo: Da li dogje ikad dan, kad su dozvali u pamet islamsko jedinstvo, pa da vjerska uzajamnost potrese njihove osjećaje? Da li su ikad pružili jedan drugom bratsku ruku pomoćnicu, da ih dignu proti zajedničkom neprijatelju. Da li su islamski vladari zadnjeg doba, koji većinom osim glupe uobraženosti — ne posjedovahu nikakvih duševnih prednosti, kad im je zaprijetila opasnost slobodi, državi i prestolju, priskočili jedan drugom u pomoć. Ne, nego na prctiv njihove ideje i vjerski osjećaji pali su tako nisko, da su sami jedan drugom radili na propasti, smatrali se najvećim neprijateljima megju se i vjekovima oštrili zube jedan na drugog. U historiji zadnjih stoljeća vrlo rijetko nailazimo na slučaj, da su se islamski vladaoci megju se pomagali, a i ono što je bilo, ostalo je većim dijelom kao ideja a da se realno n;je provelo. Hoćemo da istaknemo one momente megjusobnog pomaganja, na koje smo kroz trstoriju naišli. S time nam je namjera stvoriti jedan općenit pojam, kako je Evropa, pod žezlom kršćanske sloge i jedinstva, vjekovima srtala na Islam, te kako je naproti kod islamskih država nehajnost vladala, a vjerska uzajamnost i politička svijest pali na najniži stepen.

Najprvo ćemo dozvati preda se Endolos (Andaluzija), kojim upravljaše jedna grupa apsolutističkih vladara, te njegov žalosni svršetak. Prilikom osvajalačkog nasrtaja Španjola, više puta se je tražila pomoć od istovjernih vlada, ali ne bi niti jedne, koja te molbe usliša. Grad Granada i magribski sultan Šejh Elvetasi. koji su najzadnji pali u dušmanske ruke, više puta su molili pomoć od sultana Ildirim Bajezida, ali to, osim male potpore nije urodilo nikakovom vrijednom pomoću. Sultan Bajezid je upravio na papu jednu notu, u kojoj zahtijevao, da se odmah dokrajče nasilja, a koja inače nije donijela nikakve vidljive koristi i tako je to išlo sve dotle, dok nije i zadnje sjene Islama u Andaluziji nestalo.

(Nastaviće se.)

Šairi Tešnjevi:

Gajretu.

Već deset ljeta naše vile poje
I njina pjesma po svoj Bosni lieta,
Pod Trebevičem otkad vrelo tvoje
Proključa jednog spasonosnog ljeta
Ko abu-hajat, čija kaplja stvara
U kamu život, pun svijesti i žara.

Ah, deset ljeta!... A kroz to si vrieme
Natap'o naše zapuštene njive
I na njima je prokljalo sjeme,
Da srcu našem pruži nade žive —
„Gajrete“, tvoji blagorodni vali
Mnogo su hrane našem rodu dali.

I mnogi razum|s izvora je tvoga
Napojio se medenog zulala
I žegju srca ugasio svoga,
Što čezne znanja. Naših ideala
Ti svetište si, a kaplja ti svaka
Čisti je alem i sunčana traka.

O ti si naša životvorna česma,
Ko rajski Kevser što milo žubori
O tvoj je šumor najdraža nam pjesma,
Jer nam o sreći i napretku zbori,
Javljajuć svijetu, da smo i mi ljudi,
Kojim no puni sviest i ponos grudi...

Al kakva svijest?!... Da je svijesti bilo,
Ti drukčiji bi nama bio sada;
Da svako čelo kap je znojna slilo
U vrelo tvoga blagotvornog rada,
Ti sad bi bio rieka — poput Nila,
Sto stoput veći rahmet bi nam lila.

A gle, ovako tek nam žegju gasiš
I katkad samo natopiš nam njive
I što se može, tek da ono spasiš
Kapljicom slatkom svoje vode žive –
Pa ipak tvoji životvorni vali
Srcima našim utjehe su dali.

Pa s toga, eto, neka ti je hvala
I onoj kiti umnije junaka,
Iz hladnog kama što te iskopala,
Kad olovo nas pritiskalo mraka!
Vrij nam i ključaj sveto naše vrelo,
I budi rieka, more budi cielo!

Šemsuddin Sarajlić:

Bijela tačka pod gajem.

i.

Sadija, moj prvi prijatelj, potražio bi me često ovo pod konac ljeta u društvu iza podne. I je li samo lijep dan, povukao bi me na polje, da šetamo. Išli bi smo sad na jednu, sad na drugu stranu, a najviše puta bi me poveo preko Sobunara na jedan zaravanak vise jevrejskog groblja, da tamo posjedimo čitave sate. Ali ne, da razgovaramo. Već kad bi smo tamo došli, nastupila bi duga šutnja, koju bi u sat — dva tek po kojom riječi prekinuli.

Ja bih drage volje razgovarao, ali on je šutio. Zagledao bi se daleko niz polje i zanio se u svoje misli. Kao da bi zaboravio na me. A ja bih tada kradomice pogledao. Činio mi se od naravi sentimental, kao struk ljubice, koji stidno prikriva svoje osobine pred drugim. Zagonetno mi je izgledalo njegovo dugo gledanje, uvijek istim pravcem i — kao neopazice — često skretanje u šetnji na Sobunar. Čudnovato mi bilo, što bi, inače razgovoran, na jednom umuknuo, zagledavši se niz polje i ne obzirao se više ni na što, ništa ne čuo.

Meni je pak ta tišina godila. Slobodno bih premetao svoje misli i promatrao život pred sobom, ili čitao što iz punog džepa novina. Ali kad sam već opazio, da moj Sadija gotovo kod svake druge šetnje vodi mene na Sobunar, pusumnjah, da ima nešto, što njega tamo vuče i rekoh mu jednog lijepog jesenskog dana:

— Sadija! Da mi bijasmo napravili ovdje što kućice za zimu. Neugodno će nam biti ovdje sjediti na snijegu.

On razvuče usne na jedva vidljiv osmjeh.

— Ne ćemo — veli — zimus ovamo ni dolaziti.

— To je što drugo. Ja mišljah, da ćemo svaki dan od sad, kako smo učestali.

— Ako ti je neugodno, ne ću te više mučiti.

— Ne, brate strah me je, da te pustim sama.

— Biva, pogagjaš, da bih onda dolazio sam.

— Ama vidim, nešto te amo privlači.

— Vjeruj.

— Ne kažeš mi, makar...,

— E, šta vidiš?

— Upada mi u oči tvoje dugo gledanje niz polje.

— Pa?

— Da bar znam, je li što dobro, da ne žalim hoda za te.

— Ko zna, kako je! — reče Sadija, savijajući jednu suhu travku oko prsta. I nalakujući se na ogrtač sjetnim pogledom ispod mehkkih trepavica i nekom turobnom zamišljenošću, produži:

— Možda i nije... ali samo po me.

Ovdje ušutje. Dugo sam čekao, da progovori. I kad ne mogoh dočekati, reći ću mu :

— Sadija! Čini mi se da ti slabiš, što koji dan.

— Vjeruj — muklo će on. Trpim puno, a ni kom ne kažem.

— Ni svom prvom prijatelju?

Opet nastupi duga šutnja. Mišljah, da ne će ni odgovoriti, kad će on lagahno:

- Tebi ću kazati... Ja gledam odavle prema zaselku svoje prijateljice Zumrete. Makar da se odavle zaselak ne vidi, lakše mi je nekako pri srcu, kad na onaj kraj gledam. Za to amo dolazim.

— Čudnovato rekoh. Mora da ste vi nekom ja čom nevidljivom niti vezani, nego što je prijateljstvo. Od kad to?

— To ne bi moralo biti. Zar ja ne mogu nju željeti kao prijateljicu?

— Možeš. Samo... Jesi li ikad išao, da gledaš u moju kuću, kad mene ne vidiš, pa me poželiš.

Sadija se osmjehnu:

— Dobro — veli — pričaću ti nešto, pa...

Ja se izvalih na rudinu, a on otpoče:

II.

— Išao sam ljetos u pohode prijateljici Zumreti, djevojci — kakovoj, opazićeš odmah.

Išao sam puna tri sata do kuće od željezničke stanice, makar da tu nije bilo puta više od dvadeset časova. A tek prije toga kolike su pripreme slijedile!...

Evo kako je to bilo :

Kad se svijet počeo da rasipa iz grada na ljetovanje po okolnim mjestima, vidio sam se slučajno sa Zumretom u jednom zabitnom sokaku — u baščelucima. Sreli smo se. I ja, ne znajući, ko mi dolazi u elegantnom žaru u susret, a sluteći po vitkom stasu i lagahnom hodu sa slobodnim kretnjama, da je djevojka, isprijechih u šali suncobran pred njom, kao da ću joj zakrčiti put na jedan čas.

Ona stade.

— Ovdje se carina plaća, rekoh.

— A može li kakva prijateljica džaba proći? — osmjehnu se ona.

— Oho! — odskočih na stranu kao osupnut, poznavši je.

— Oprostite prijateljice, rekoh, mislio sam, da je ko drugi, pa se htjedoh malo našaliti.

— A zar se to ne smije i s prijateljicom? upita ona.

— Sa po nekom možda, ali sa vama ne, jer imam puno obzira prema vama.

— Što?

— Jer ste u mojim očima nešto više od drugih djevojaka

— E, da vas čuje moja drugarica, kako govorite, možda bi na me zažalila.

— Koja to?

— Rifka, vaša draga.

Ja se lako osmjehnuh. Ne s toga, što mi je u ovoj prilici bilo do smijeha, nego za to, da vješto pregjem preko te prijateljčine primjedbe, kao da me se malo tiče. Jer u zadnje vrijeme ja sam se s Rifkom slabo vigjao i razgovarao — tanjalo je da se prekine. Za to je znala prijateljica Zumreta, pa je i ona sama bila dosta uzrokom mom osmjehu, kad je svrnula govor na to.

— Ne, prijateljice rekoh joj. Ne plašim se ničijih prigovora, a naročito ne onda, kad sam potpuno svijestan onoga, što kažem. Megjutim što se tiče Rifke... ne znam ni što bih vam rekao...

— Kako? plaho će prijateljica. Nijeste se zar poljutili?

— Nemamo za to razloga; ali...

— Ama zbilja prijatelju, šta je to bilo megju vama; izvjedljivo će ona, a ja odrezah:

— Pa reći ću vam gdje god na samu. Sad ne ću da vas zastavljam — na putu smo.

— Da, tako je, — kao prenu se ona. A vi bar dogjite sad malo kod Sejde, molim vas.

— Vi ćete tamo?

— Da.

— Dobro, eto me — rekoh i za pet minuta stajao sam sa prijateljicom na vratima njezine rodice Sejde.

— Kazati vam sve ne mogu za Rifku — rekoh joj — jer bi tu trebalo dugo pričati. Nego ću vam reći u glavnom, da nema potpunog sklada megju našim dušama. Al, da me ne shvatite krivo, kao da hoću Rifku omalovažiti i reći, da mi nije dorasla, evo ću vam odmah kazati u čemu: Rifka je vrlo čestita i urešena mnogim vrlinama. Samo, ja kod nje ne vidim, da prema meni ima što odlučnog u sebi, već uvijek nešto ponizno, podložno, što po nekad bude i čangrižljivo. A ja, pošto ne tražim, da bude vazda moja volja i volja drugoga, nego dopuštam da svak ima u sebi svoje: ja ali razumno: ja, to sam

s Rifkom, ne mogavši u njoj toga razviti, počeo tanjiti razgovor, da se možda nekad i prekine. Drugi bi moguće rekli za ovo, da je malenkost i osudili me. Ali ja ne bih mogao da mi bude žena robinjom, nego bih tražio, da mi je u svemu ravna: da me nečemu savjetuje, u nečemu opominje, a najglavnije, da se sa mnom o svemu ozbiljno razgovara. U kratko, da bude duševno tako jaka, da mi se može na svakom koraku o bok postaviti. Ali pošto se to rijetko zapaža ili ako se vidi negdje, a ono su druge neprilike po srijedi, onda se mora ovako samovati.

— Kakve druge neprilike? proviri prijateljica iza vrata, a lice joj se sjaji jednako sa debelom strukom dukata na podgrlici.

— Što se ne može čovjek takav na zor natjerati da zavoli nekoga, koji ovako nešto želi. Bez ljubavi pak takogjer to nema nikakva sklada u sebi.

— Eh, kakvi ste vi muškarci, reče prijateljica. Od ženskinja tražite sve, a za njih jedva ako imate simpatija...

— Možda za neke. Ali sve nije jednako. Nekome bi se moglo i komadić srca žrtvovati.

— Čuj! U mal' da ne rekoste: i najtajnije — šaljivim prikorom će prijateljica.

— Pa ako hoćete — i najtajniji.

— Eh, eh. Gle ti prijatelja, kako se umije baciti.

— Ovako je, prijateljice.

Po tom je nastala šutnja. Sejda nas pomete svojim dolaskom i neakvim šapatom sa Zumretom. Čuo sam, kako joj Zumreta kazo:

— Ali nemoj me prevariti, nego dogji svakako.

— Doći ću vjeruj mi.

— Ama bojim se.

— Pa kad ti kažem. Eto nek prijatelj bude jamac...

— Šta to? upitah.

— Zovem Sejdu — javi se Zumreta — da mi dogje na selo na teferič.

— Pa?

— Ne znam hoće li... Svijet čudnovat: molim i kumim, a ono jedva po koja da dogje preko čitava ljeta. Ja sve sama... Nikoga... Pa gotovo, da mi se dosadi preko dan, kad otac ode u grad, čobani otjeraju stoku i sve se razigje.

— E, nijeste pogodila, prijateljice, na pravu odresu — rekoh u šali.

— Kako?

— Da vi zovnete koga drugoga...

— Ah, tako... a ziblja prijatelju, bih li smjela vas zamoliti, da dogjete koji put.

— Hvala lijepo.

— Bez šale, dogjite. Molim vas!

— Ne znam'gdje izlazite na selo,

Ona mi poče opisivati.

— Od stanice, završivala je, nema ni dvadeset minuta do kuće. A kako vam kazah, put ćete lahko pogoditi.

— Pa ako mognem ikako baš ću doći.

— Ne bih vas ovoliko molila, reče mi na rasantanku. Ali znate, tamo se možemo posve slobodno razgovarati. Vi ćete meni donijeti novosti iz grada, a ja ću vama pričati — tako koješta...

Osmjehnu se malo. A u tom osmjehu ležalo je nešto tajanstveno; nešto što bi htjelo kano da proklija, a opet ne smije....

(Nastavile se.)

Musa Ćazim Ćatić:

Osmanlijski pjesnik Galib-dede.

(Svršetak.)

Čuvar ovog šetališta, jedan „starac mladog srca“ imenom Riječ skrbnik je i zaštitnik Sevdaha. Zanos (Hajret) ili Čežnja (Hasret) — to je neka osoba nevaljala, koja priječi sastanak i razgovor izmegju Sevdaha i Ljepote. Tada Riječ Sevdahu veli:

Ti napiši pismo, ja ću odnijet ga... Ljepota ima odgojiteljicu Nevinost, koja je savjetuje i čuva od zabluda. Izmegju zaljubljenih nastaje izmjena onih lijepih mističnih pisama, u kojim je pjesnik izlio iz svog pera sve osjećaje mistične ljubavi i umjetničku moć svoje duše.

Riječ odvrća Sevdah od borbe sa Zanosom, ili Čežnjom, koja mu se ne da s draganom sastati. I Ljepoti njena odgojiteljica savjetuje ovako:

— „Ne smiješ otkriti tajnu svog zaljubljenog srca, jer ćeš se inače poslije ljuto kajati. Tu sramotu ne bi mogla ispričati kod Sevdaha; on ti ne bi oprostio. Ti si djevojka. Strpi se, budi dostojanstvena!

Na te savjete svoje odgojiteljice Ljepota gorko zaplače, pa bolno se i gorko smijući:

Bože, Bože! Kakovi su to ukori: Ne uzdiši, a na plamnoj vatri gori!

na silu umukne i zašuti.

Riječ pripovijeda Sevdahu o tugi i bolu Ljepote i tada mladić počne izvijati uzdahe i vapaje:

Zar se mogu ti uzdasi iskazati,
Kad ne može u nebo im ni trun stati!?!...

Kao što Ljepota ima svoju odgojiteljicu Nevinost, tako i Sevdah ima svog vaspitača, koji se zove Požrtvovnost. Taj vaspitač zajedno sa Sevdahom ostavlja postojbinu i kreću na put, da pošto-poto otmu Ljepotu iz ruku Zanosu ili Čežnje. Velikaši Ljubovića plemena jijih ismijavaju i vele im;

— Nije tako lahak posao prispjeti vašem idealu; morate proći kroza sve faze patnji i muka, kroz koje je samo Kajs od našeg plemena mogao proći. Vama je nemoguće doći k Ljepoti, dok ne pregjete „Zemlju grudi“. Tu ćete se na lagji od svjetiljke prevesti preko „Mora ognja“ i naići ćete u putovanju na stoglave aždahe, a na koncu ćete kroz mnoge čopore divova, vila, džina, lavova i tigera proći i tek, kad pregjete veliko polje, na kojem se nalaze „Palače tuge“ i „Ruševine žalosti“, gdje živi „Strašna avet“ s kosom od samih zmija, moći ćete prispjeti svojoj žugjenoj meti“.

Sevdah je spreman podnijeti sve te muke i nevolje. On i Požrtvovnost polaze na put i na prvom konaku padaju u jednu duboku jamu, tako duboku:

Da konopac od sto ljeta sunce u nju baci,
Opet dna joj dubokoga ne bi moglo naći.

Vojnici gospodara ove jame, nekog groznog diva uhvate putnike, svezu im ruke i noge, pa ih zatvore u neke mračne prostorije i počnu ih uhranjivati, da ih poslije njihov gospodar pojede. Sevdah kraj sviju tih muka i nevolja ponosno u lice divu veli, da je pripravan umrijeti:

Zaludu su, silni dive, grožnje tvoje,
Sastanak je s dragom — izvor smrti moje!
Ova težnja s našeg mozga ne dolazi,
Ovaj dim nam sa ognjišta ne izlazi.
Zublja tuge ne može se ugasi —
Umr'jet ima, al se nema povratiti.

U to im dolazi Riječ u spodobi jedne ptice, spušta u jamu konopac i na polje ih izvuče. Sada se dva putnika nalaze u „Ruševini žalosti“. Tu je velika zima, snijeg i led.

Ah, ledom su ljudske oči zatvorene:
Kroz gjozluke smrt im traže tupe zjene.

Gospodarica ovih ruševina, neka vještica imenom Sova zaljubi se smrtno u mladića i obećaje mu, da će cijeli svijet začarati i njemu ga u vlast predati; ali kad ju Sevdah s prezirom odbije, ona ga objesi i prikuje s četiri klinca o neko ogromno stablo. Sevdah i tada uvijek misli na svoju ljubavnicu, koja mu dugo vremena nije ni pisala, niti štogod poručivala. To on pripisuje njenoj nemarnosti; ali mu se čini, da ta nemarnost potpuno njoj odgovara:

Pa recimo: bez milosti draga da je —
Taj običaj, ta nemarnost njoj pristaje.
Pravi ašik mora tugu i bo piti.
A dragana bez milosti vazda biti.

Tim se Sevdah tješi u svom bijednom stanju. U tom dolazi Riječ, uništi Sovine čarolije i izbavi Sevdah iz

muka, na koje je bio stavljen. I tada ljubavnik pita Riječ :

A da l' me je pozdravila draga moja?

Riječ ubija vješticu Sovu i Sevdahu predaje dvije stvari, koje mu je Ljepota na dar poslala i to: „poput tetrijeba brzog crvenog konjica, koji je od glave do nogu pokriven ružičastim pokrovcem“ i „krvavi mač, koji na svom vrhu krije grozničavu smrt“. Kako je taj mač oštar razumnije se iz samog njegova imena: „mač uzdaha“.

Ljepota je Požrtvovnosti poslala na dar krila. Požrtvovnost ih natiče, a Sevdah opaše mač i pojase konjica, pa opet nastave svoje putovanje. Danju i noću putuju i Sevdah od umora često put klone i pane u očaj, ali ga Požrtvovnost okuražuje i potiče na ustrajnost.

Iza toga Sevdah ubija u putu toliko divova, vještica, avetinja i džina, da je:

U nebesa obrnuo zemlju c'jelu,
A aždahe u „kumovsku slamu“ b'jelu.

Već bijahu prošli kroz „Ruševine žalosti“ i preostalo im je još, da preplove „More ognja“ i progju pokraj „Palača tuge“. Brzi konjic pod Sevdahom poput Ankaptice preleti preko „Mora ognja“ i pane na obalu, koja bijaše lijepa poput rajске bašte:

Čist je bio i opojan zrak joj plavi,
A slavulji ko pupoljci mirisavi.

Ovaj put se Riječ pojavi u prilici papagaja i Sevdahu ovo proriče:

— „Kinejski car ima jednu kćer, imenom „Ključarica uma“ (Hušruba), koja u ovu baštu uvijek dolazi na šetnju, šteta za Te, što ćeš se u nju proti svojoj volji zaljubiti“. Ovo proročanstvo papagajevo obistinjuje se i Sevdah se zaljubi u „Ključaricu uma“. Ona postavlja sofru, na kojoj se vrte:

Sv'jetle čaše kao almas, pune vina
Rumenoga poput boje od rubina.

„Ključarica uma“ opije Sevdah i uzme mu iz ruke „mač uzdaha“, pa pobjegne. Tada eto Sevdah i Požrtvovnost opet ostaju sami u velikoj nevolji i bijedi. U tom dogje jedan tetrijeb i kazuje im, da ova djevojka nije Ljepota, nego kći kinejskog cara, koja će sutra opet doći i njija odvesti u tvrgjavu „Grad slika“ (Kal'ai Zatussver).

„Ključarica uma“ zbilja dolazi, uzima Sevdah u naručje i — unatoč protivljenju Požrtvovnosti, odnosi ga u tu tvrgjavu. Čim je s njim unišla, sva se vrata na gradu pozatvaraju i oni unutra ostanu zatvoreni i odijeljeni od svega svijeta. Zidovi ove velike tvrgjave bijahu svi urešeni slikama:

Ona sama slikala je ove slike mile;
Vilinske su trepavice njenim kistom bile.

I ovdje Sevdah na sevjet Požrtvovnosti uzjaše svog konjica i pobjegne; ali opet prolazi kroza sve kušnje, što ih je prije doživio: pada u jame, zarobljuju ga strašila i preplivava preko „Mora ognja“.

Najveća mu je nezgoda, što nema pri ruci „mača uzdaha“. I on tada moli Boga:

O daj lieka bolu mome, rane mi zacjeli!
A moj vapaj s mojom pjesmom u zvuk jedan prelij!

Tada opet dolazi Riječ u prilici slavulja i savjetuje mu, da se povrati u tvrgjavu „Grad slika“, te da tamo zapali blagajnu, u kojoj se nalazi kinejski car i njegova kći „Ključarica uma“. To on učini i opet nastavi put. Doživljujući velike nevolje i nezgode, toliko tada oslabi, da kao sjena s konjica pada i dalje pješe putuje. Nu na koncu toliko obnemogne, da ne može ni pedlja koraciti, jer:

Bo i b'jeda ispila mu žice c'jelo,
S Azrailom grli mu se slabo t'jelo.

Jednog lijepog jutra opet Riječ dolazi u spodobu sijedog liječnika i Sevdahu veli:

— „Ja sam liječnik vremena. Došao sam, da te liječim. Pogji sa mnom u „Zemlju grudi“ gdje vlada, carica srca“, Ljepota. Ona je čula za tvoje nevolje i bolest, pa ti je mene poslala“.

Čuvši ove slatke riječi, Sevdah umre i opet oživi. Tu on ostavlja Požrtvovnost i sa starim liječnikom veseo i razdragan ulazi u „grad grudi“ a to je grad tako lijep, da:

Zanose se ljudske oči, gledeć njega,
Nema r'ječi, da valjano pohvale ga.

Pri ulazu u grad cijela „vojska svjetala“ okruži Sevdah i prati ga do palača, u kojim stanuje Ljepota. Tu je rasplet cijele pripovijesti; tu se otkrivaju sve tajne: Zavjesa se diže i pred očima nam se pokazuje Čežnja, Požrtvovnost, Nevinost i sva druga lica, pa onda „Zabavište smisla“, „Ruševine žalosti“, „Palače tuge“, „More ognja“ i sva iskušenja, kroz koja je Sevdah prošao, dok je dopro do svog ideala Ljepote. Cijeli niz patnja i nevolja na koncu poprima sliku radosti i sreće.

Kako se vidi sujet je ove pjesničke pripovijesti vrlo jednostavan, primitivan, a osobe su joj ili perzonifikovane apstrakcije kao Ljepota, Ljubav, Požrtvovnost i t. d., ili nadnaravna bića kao vile, divovi, džini i t. d.

Filozofija „Ljepote i Ljubavi“ može se na nekoliko riječi svesti: „Ljubiti znači — muke i bole podnositi; ali ti su boli slatki. Ko ih mogne pretrp-

jeti i iz materijalnog oblika pretvoriti u duhovni oblik, taj je bez dvojbe najveći čovjek u životu. Ljudi, koji do te tačke dopru, sve su postigli. Ljubav je jedno svijetlo, jedna vatra i oni, koji tom vatrom gore, indiferentni su prema zemaljskom životu; kod njih je patnja i udobnost — na istom stepenu. Jednom riječi: osjećati život znači osjećati bol. Ko tu bol mogne snositi, toga na koncu nagrada čeka.

Na primjer Sevdah, težeći svom idealu, Ljepoti, dragovoljno proživljuje sve nevolje i patnje, sve muke i bolove, ali na posljetku dolazi do svog cilja i bere plodove tih muka i nevolja. Kako je to velika i duboka filozofija za dvadeseto stoljeće! Ko se ne plaši životne borbe, ko energično na putu života znade svladavati zapreke i otklanjati nezgode, taj bez sumnje mora na koncu steći blagostanje. Ne bojati se ničega, snositi nevolje i postojano raditi — to je svjetlost, koja pokazuje put napretku i sreći u životu.

Šejh Galib je u ovom svom djelu dopro do krajnje tačke, do koje se može simbolizam uzvinuti. Zadržavši se na dva bitna elementa misticizma i poezije, Ljubavi i Ljepoti, on je cijelim poletom svoje orlovske mašte htio pokazati snagu svog stvaralačkog genija u prikazivanju svojih ideja i nazora o životu, a to mu je i uspjelo.

U ovom je djelu pjesnik skupio najnovije riječi, najnovije slike, koje do tada ne bijahu poznate u osmanlijskoj literaturi. Njegov opis zimske noći zaista je unikum u istočnim književnostima, s toga ćemo ga mi ovdje makar u mršavu prevodu donijeti pred čitaoca :

Kroz pustinju neku mračuu iznenada
Zabludila crna noćca s tisuć jada,
Kroz pustinju, — sačuvaj nas Bože sveti —
Gdje džilita igraju se džini kleti.
Strah s očajem pomiješan svuda vlada,
Sada tmina, a sad snijeg zemlji pada,
Pa dok sn'jeg^se s tminom grli i cjeliva —
Mrak i svjetlost u jedan se kalup sliva.
Od studeni sledila se mjesečina,
Mjesto rose živa prsi iz visina.
Noć u b'jelu gazelu se pretvorila,
A poljana tamjanom se ispunila.
Kud pogledaš: u snijegu mrak se čini
Kao zjena našeg oka u bjelini.
Gle, ko da je s plavog neba led otpao
I u sitnim kapljicama zemlji pao.

Vili zime bijeli snijeg kose resi,
Crnac noći svoje strašne zube kesi.
Ploča lune čavlima je prikovana,
Svaka zvijezda zimskim mrakom umotana.
Zastor se je b'ele noći osvjetlio,
Baš ko da se plavi danak pojavio.

Obratnik je lava sličan širom putu,
Lav pamučni u svakom mu stoji kutu.
Sa sv'jeće je drhtav vapaj uzavrio,
Baš ko da je jezik joj se uhvatio.
Sledile se ljute iskre, ne trepere:
Žarka vatra zakopana u bisere.
Sva su stakla na hamamu razbijena,
U almas mu krov i streha pretvorena.
U gori su stakla krila bistra vrela,
Lepršajući pod imenom sn'jega bjela.
Srebrn kanal iz polja je bježat htio,
Ali se je u Sudlidži ustavio.
Krv je vruća uskipila poput vala
I prst s granom pobratila od koralja.
Pod snjegom kao strava sv'jet počiva
S planinom se vior grli i cjeliva.
U uzduhu nestalo je prkos-ptice,
Tek proleću planine boje i iskrice.

U ognju je leden zulal uzavrio,
A dim sivi u buru se zatvorio.
Aj, žiške su povezane za udice,
-Da se love gladne ribe i ribice.
To je vladar, što je varoš uljepšao!
Naj srebrni na usne je krova pao.
S usne krova vapaj se je porazlio,
Ko da mu se sa jezika led razbio.
Crkva vatre sunčane bi zemlji pala,
Al ju zora lednim čavlim prikovala.
Svod zeleni poteko bi dolje tlima,
Al ga lednim stupovima drži zima.
Gle, po moru kristalnome riba luta,
Da je gladna gazelica žudno guta.
Da pas lane i otvori žvalje svoje,
Zec bi reko: „Moga oca njedro to je”!
Da potraži sklizališta, tu noć vila
Jezerskome žalu nije dolazila.
Da se džemre nije s neba oskliznulo,
Sve do juna zemlju ne bi dotaknulo.

Gle, pod štitom gori luča, sva rumena,
Ko u moru koralj-grana sakrivena.
Spaziv nebnog jastrijeba u ćumezu,
Glas goluba umuk'o je u kafezu.

Marsu ruke sledila je ljuta zima,
Pa mu s neba handžar pao zemskim tlima.
Lav u b'jelo mlijeko se topi, gubi,
Viš zemlje mu lepršaju sniežni zubi.
Oči ljudske sa ledom su zatvorene:

Kroz gjozluke smrt im traže tupe zjene.

Pram baruta hrli brza gazelica,
A pram njenih usta vrabac i sjenica.
Sad bekriluk sa asketstvom skupa hoda,
Vlažnom vatrom postala je suha voda.
Al čudo je, što se smrznu misli česma:
U srcima rijetko se javlja pjesma.
Umukli su stihotvorci, nik' ne zbori,
U bokalu vino smisla ne šumori.
O Galibe! Tebi nema danas para,
Duša ti se s bakljom misli razgovara

Po ovom se odlomku može vidjeti, kako je šejh Galib bio majstor u opisivanju stvari i prirode i kako je opisivanje njegovo živo, prozirno i gizdavo. Gore smo naveli, da nam privatni život autora „Ljepote i Ljubavi” i njegov odnošaj sa savremenim mu svijetom, nije najbolje poznat. Ali kraj svega toga imamo pri ruci dovoljno dokaza, da su pjesnika pri kraju njegova života počeli cijeniti i najveći mu protivnici, koji ga prije nijesu štedjeli od najžešćih satira, zbog njegova izvanrednog talenta, sprema i novotarija, što ih je unio u tursku lijepu knjigu. Sururija, Vehbija, Ajnija Mevlevijski i svi drugi pigmeji starijeg osmanlijskog parnasa tek su onda shvatili veličinu ovog genijalnog pjesnika, kad je u najljepšoj dobi života za uvijek odvrnuo oči od ovog prolaznog svijeta i nestao u vječitom apsolutnom biću sa zadnjim riječima:

Ja sam, drugog nema!

Čudnovato! Onaj Sururija, koji je Galiba najviše šibao bičem svoje ognjene satire i koji mu je u jednoj takovoj satiri rekao, „da je na pjesničkom mejdanu vazda poražen”, taj eto Sururija na koncu o Galibu veli:

Svi pjesnici kada bi se
Digli proti njemu,
Svojom pjesmom on bi bio
Pobjednik u svemu.

Pa nije li to ironija sudbine?!..

Prilikom Galibove smrti mnogo je pjesnika spjevalo chronograme, u kojim su izlili sve osjećaje svoje duboke tuge nad smrću neumrlog autora „Ljepote i Ljubavi”. I mi se sada pobožno poklonimo pred sjenom ovog velikog „evlijaullaha” i za njegovu prometejsku dušu pošaljimo pred prijestolje Svevišnjeg Allaha jedno iskreno i duboko:

Lillahi~El-Fatiha!

Karanfilaga:

„Na pendžeru”.

— Javrum draga, ja sam ašik na te!
„Dušo, dragi, ja nijesam za te.
Nije čara za takog ćibara”.

— Da mi Bog da takog hizmećara
I od tvoje ljepote šićara.
Ali gdje je diba za gariba?! —

„Znaš bez vode da ne može riba,
Nit bez debla tanki fidem šiba,
Nit ja sama mogu bez tvog nama!”

— Ah, za tobom mene ljubav slama,
U samoći pritište me čama;
Tebe žudim, ja za tobom ludim. —

„Ja bez tebe ko siroče hudim,
Spominjuć te oda sna se budim;
Tebe želim, tebi se veselim!”

— Ja bih htio sa tobom da dijelim
Sve, što imam, pa ti draga velim:
Budi moja hanuma-gospoja!? —

„Ja nijesam gospodskoga soja,
Pa ne mogu bif hanuma tvoja
Ja, sirota, potanka života”.

— Daj nek udes u sreći nas smota;
Vazda bećar biti je sramota! —
„Brzo tako ne mogu, polahko...”

I to dugo ponavlja se tako...
Ko da nije isprostiti lahko!
Misliš, draga i ne gleda na te,
A ne pitaš; bi li pošla za te?!...

A. Hifzi Bjelevac:

Pod drugim suncem.

(Nastavak.)

VII.

Muris došao vrlo kasno kući. Nije mu se dalo spavati, pa se nije toliko ni žurio. Rastao se s Nusretbegom kod Tokatlijana oko deset sati, pa kad je on otišao na Terabije posijednim parobrodom, Muris pošao niz Bey Ogliju. Još je bilo sve živo, a osobito kad se spustio dolje u Galatu. Htio da pogleda taj njemu dobro poznati, život nakon četiri mjeseca! Pošao, da vidi je li sve onako, kako je on ostavio. Pogledao tu i tamo; vidio dim i prašinu kroz zatvorena vrata, čuo vrisku, muziku, pjevanje i čas zastao. Nešto je razmišljao. Pošao dalje, odmahnuvši neza-

dovoljno rukom, kao da je htio reći: „I toga sam sit...”

Pošao dolje „rihtemu”, da vidi i tamo, kakav je noćni život, ali ispred vrata se povratio...

Koliko se je god silio, da se otrese nekih misli, koje su ga svega obuzimale i da misli o drugom nečem, nije mogao. Nešto nejasno obuzimalo Murisa svega i on pomišljao sad na ovo, sad na ono... Kad bi ga neko sreo ovdje i poveo kuda bi god htio, on bi išao bez opiranja. Ali Muris nije znao ni kuda ! Nakon uzaludnog tumaranja, neznajući gdje bi i šta bi htio, odlučio kratkim putem uz „Jukse-Kaldrmu” kući.

...I počeo se penjati. Tiho. Nikog živa na ulici. Od nekud dolazio glas pjesme i što se Muris više penjao, bivalo i pjevanje glasnije! To bijaše pjevanje iz pokrajnjih sokaka, gdje se je u razbludi život tratio.

U Murisovu srcu rodi se nešto ružno nešto odvratno, — želja da skrene... Neko čuvstvo, pomješano sa strašću, obuzelo ga svega u taj tren. I ovo kasno doba noći i njegovo neraspoloženje, koje je nastalo ušljed neke nutarnje, duševne borbe — i ovi razbludni tonovi stare venecijanske pjesme povukli Murisa u prvi sokak. Zastane neodlučno i pogleda na sat. Bilo je već po noći prevalilo. Išao je lagano i ogledao svakog ko bi kraj njega prošao. Kao da nekog traži, kao da se nekog boji, da ga ne bi prepoznao.

Kad je zašao malo dalje, nagje se najedanput u vreću i buci. Pogleda desno i lijevo. Svuda svijetlo, odasvuda pjesma i muzika. Na jednim vratima skup bludnica na pola golih više njih na prozoru; tamo lijevo na drugim vratima isti prizor...

Muris stade. One prestanu razgovarati. Jedna istrči pred njega, zovući ga k sebi. Muris se ukloni ispred nje i pogje brže naprijed. Skoro trkom progje sokakom i izbije pred bečku kavanu. Bio je zadihan i umoran, kao da ga je neko tjerao. Čuo je još za sobom dolje u sokaku razbludni smijeh i mislio da su se njemu smijale.

Tu zastane opet i, pomisli, bi li išao kući ili bi se tu svratio, da popije kavu i odmori se. Neko izagje u isti čas i Muris pogleda unutra. Bilo je vrlo malo svijeta, koliko je časovito mogao viditi otvaranjem vrata. Unigje unutra i progje redom ispred svih stolova, ne bi li koga našao. Nema nikoga ! Sjedne za jedan sto posve u vrhu.

Kavana bijaše prilično prazna. Nekoliko igrača u pokrajnjoj sobi, dvojica tamo blizu kase, jedan čita novine, dvojica kod bilijara i t. d. Kavanar se šetao tamo amo, kao da se spremio da i on ode, kao da je htio podsjetiti goste, da je vrijeme spavanja.

Kad je blizu Murisa došao, pozdravi ga dubokim naklonom :

— Otkad vas nijesam vidio ! Već pet mjeseci, držim, nijeste bili kod mene.

Muris se prene, pruži ruku dobričini Lobelu i reče mu, da nije bio u Carigradu.

— A tako što drugo! Mnogo su pitali, gdje, ste dolazite li ovamo...

— „Šta ćete! Morao sam naglo oputovati, ne-kazavši nikom.

— Onda nije ni čudo, da su se raspitivali.

— „A sigurno gospoda: Samibeg, Fikret Ihsan, Fadil, Konstantin i tako...

— „Oni su i sad ovdje... tamo u pokrajnjoj sobi igraju. Izvolite !

— Ne, fala! Ne ću da igram! Idem spavati, nego ako ćete mi učiniti ljubav, pogledajte igra li Samibeg! Ako ne igra, recite mu da ga neko traži. Ali ne recite, da sam ovdje !

Za čas je gospodin Lobel otišao.

Muris je osobito volio Sarnibega ne baš zato, što je bio Fadilin amidžić, nego što bijaše iskren i vjerran prijatelj. Oni se poznavahu još iz liceja. Za čitavo vrijeme ostali dobri prijatelji i drugovi. Muris je smio povjeriti sve Samibegu, kao što i on njemu, pak su njih dvojica najradije i općili. Oni se tako pazili, da je Samibeg uveo Murisa u svoju kuću još, dok mu bijaše osamnaest godina, gdje se nije niko od njega krio. Samijin i majka volila ga kao svoga rođenog sina. Ništa se nije moglo u kući dogoditi, a da i Muris ne bi bio pozvan. Zajedno otišli na nauke u Pariš, zajedno svršili i povratili se. Poslije se rastali samo u službovanju. Samibeg stupio u sudsku struku a Muris izvanjskom ministarstvu. Kod Samibega upoznao Muris Fadilu, razgovarao nekoliko puta i jedno drugom očitovali ljubav. Murisa zadovoljavala Fadila u svakom pogledu, jer ko je poznao njezina oca, ko je s Rifatbegom samo jednom razgovarao o uzgoju djece, taj je imao već pojam o Fadilinu odgoju i naobrazbi.

Čovjek i ako trgovac, ali sa sveučilišnim naukama, slobodnih nazora o životu i svijetu, želio je da mu kći bude odgojena u duhu vremena, u kojem živi. Odgajao je posve slobodno, držeći da je znanje jedno veliko čistilište duša na ovom svijetu, gdje se ljudski um očisti od onih pritruha, fanatičkih predrasuda i premda izgubi nešto na svojoj težini.

U tom mu pomagao i Fadilin tetak Hajdarbeg profesor književnosti i dobar pedagog, tako da je Fadila u svojoj sedamnaestoj godini znala potpuno najglavnije pisce i pjesnike turske, starije i mlagje i njihova najznamenitija djela. U školi Fadila stekla nešto pojma o francuskom jeziku, kojeg je poslije potpuno naučila sa učiteljicom glasovira. U obitelji govorili još grčki, jer njezin otac nije htio napustiti jezika, kojim je prvi put progovorio, dok bijahu na Kreti. Doduše Fadili bijaše turski jezik materinski, ali povrh svega toga govorila je i grčki i rado se zanosila za njihovom književnosti,

Ali na Fadilin odgoj utjecala i njena majka, od koje je primila strog karakter vjere i morala i površ svih nastojanja očevih, da kćeri dadne realne pojmove O životu — ostala Fadila mistična kći Istoka, koja se podavala u svemu u ruke sudbine. Tu se kći odalečivala vrlo daleko od oca i približavala materi.

Na prvi pogled opčarala Murisa aristokratska pojava mlade djevojke. Lijep stas, velike tajinstvene oči, nježna usta, bujne vrane kose, čuvstveno srce i plemenita duša...

S Fadilom se moglo o svemu razgovarati, što je dobro i lijepo. Ona se nije ograničila, kao druge na haljine, izlete i ljubav. Raspravljala o književnosti, o umjetnosti, o raznim djelima turske i francuske književnosti. I take su rasprave bile bez kraja i konca. Njezini roditelji nemagjahu ništa proti izboru njena srca i tako nakon dvije godine iskrene ljubavi zaruče se...

Kad je Muris došao do ove tačke, protrnuo i prestao razmišljati. Gospodin Lobel bijaše se povratio, rekavši Murisu, da će sada Samibeg svršiti partiju i doći.

Kasno, skoro pred zoru rastala se dvojica prijatelja. Muris otišao kući, a Šamija u Stambol, gdje je stanovao. Počelo se bilo već svitati, kad je Muris usnuo, ne znajući šta će mu sutrašnji dan donijeti.

Sutradan probudio se vrlo kasno. Sunce bijaše visoko odskočilo i kralo se kroz teške zastore u Murisovu sobu. Bilo je već prošlo deset sati. Mladi beg skoči brzo iz kreveta i počne se spremati. Morao je na svaki način još prije podne stići Munirpaši, Rifatbegu i na ručak Nusretbegu na Terapije.

Dok se oblačio, sobarica mu donese kavu i spusti na stol. Kad je bio gotov, prigje stolu da pije kavu, ali mu upane u oči pod rupcem malena kuverta. Pročita. Olimpa ga pozivlje na ručak, jer veli biće i Sabina kod njih, pa ga moli da nikako ne izostane.

Muris zadrhta. Sabina !.. Ona !.. Ne !..

Murisbeg nemagjaše kada polako popiti kavu, uzme solju u ruku i stojeći ispije, za tim prigje ogleдалu, poravna kosu i kravatu, uzme štap i izagje.

Na hodniku ga dočeka Olimpa i zamoli ponovo, da ne bi izostao:

— Žao mi je — reče Muris dosta ravnodušno, moram otići u ministarstvo Munirpaši. Ispričaj me i zamoli gospogjicu, da mi ne uzme za zlo. Ja ću je posjetiti kod kuće prvom prilikom.

Olimpa je opazila njegovu zbunjenost i podrhtavanje glasa.

— „Ali Murise ti znaš, da te je ona tražila, pak će joj biti neugodno čuti sada, da si poziv otklonio, Molim te dogji!..

— Ne mogu! Žao mi je! Moram na svaki na čin otići Munirpaši, a sam ne znam, koliko će me zadržati.

Olimpa pogleda Murisa dugim pogledom i oprost se.

Pred vratima sjedne u kola, koja su tuda prolazila i naredi, da ga voze do „haridžije-nazareta“.

Paša ga primio vrlo ljubazno, ispitao ga kako mu je bilo u Bosni, izrazio mu svoje saučešće na očevoj smrti, pitao ga je li se već odmorio i kad je došao.

— Jučer istom preuzvišeni!..

— Jeste li bili kod Rifatbega.

— Nijesam još nigdje. Došao sam najprije vašoj preuzvišenosti.

— „Lijepo je to od vas Murisbeg, da ste tako zahvalni. Ja ću sve učiniti za vas, da budete sretni.

— Pod Vašim okriljem.

— „Vladajte se lijepo, pazite Rifatbega i čuvajte čast njegove obitelji čijim ćete skoro i vi postati članom, jer Rifatbeg je meni osobito mio.

— Ja se nadam da do sada nijesam ni čim slab primjer pokazao.

— „Sačuvaj Bože! A sad ostanite deset-dvadeset dana, da se odmorite, da se narazgovarate!.

Munirpaša se lagano osmjehnu i udari Murisa krajem prsta po ruci.

— „Odabrali ste ružu, kakve nema u po Stambola, pa je čuvajte i njegujte. Ona je još mlađa!..

Muris pocrveni i zahvali se Munirpaši zamoliv da li smije otići sada Rifatbegu.

— „Posve slobodno prijatelju! Od mene selam recite. Petnaest-dvadeset dana možete još ostati. Kako vidite.

— Ali preuzvišenosti bojim se, da se poslovi ne nagomilaju.

— Ja ću to sve urediti. Nebojte se! Odmorite se, sad je lijepo...

Kad je Muris izašao iz Munirpašine sobe, nije znao šta se s njim dogagja. Bilo je upravo podne. Pomisli najprije na Olimpiju, kako ga sada ispričava Sabini, za tim razmisli o svakoj riječi, što mu je paša rekao i odluči odmah nakon što se svrati Rifatbegu, na Terapije otići. Čitav produljeni dopust ostaće u blizini svoje zaručnice. Idući nervozno niz Babu-Aliju prema ćupriji, zvučile mu neprestano u ušima pašine riječi, kao opomena: vladajte se lijepo, pazite Rifatbega i čuvajte čast njegove obitelji, a ja ću sve učiniti, da budete sretni.

(Nastaviće se).

M. Ćazim Ćatić:

Onim, kojih se tiče.

Zabludjeli ste, ko da ste bez glave,
Razum vam ne zna, kud vam noga hodi,
Vi izdajice djedovske ste slave —
Za nos vas dušman krivom stazom vodi;
Zabludjeli ste, ko da ste bez glave.

Kamo vam oči, ne vidjeli njima?
I gdje vam savjest, ljudski ponos gdje je?
Vašeg se srca svaka hrgja prima
I vi ste sluge tugjinske ideje —
Kamo vam oči, ne vidjeli njima?...

Čujte, gdje kune vas rogjena vam mati,
Što vam je život, što vam hljeb je dala;
Svuda vas njena teška kletva prati...
O zatornici njenih ideala,
Čujte, gdje kune rogjena vam mati.

Svaki joj atom uzdiše i jeca,
Kud vaša noga po tlu njenu stupa;
Ta vi joj niste sinovi i djeca,
Jer s vas se ona u suzama kupa
I pod nogom vam njena zemlja jeca.

I njeno sunce blagorodno ono,
Svoj blagoslov joj što sipa vrh čela,
Vas gleda tako zlovoljno i bono.
Ah, vaše snove, vaša blatna djela
S prezirom motri njeno sunce ono!..

Vi ruku dižete na vlastitog brata,
Stajete na put narodnoj nam sreći —
Pa kakva vam je, kakva za to plata
I šta li ćete — recite mi — steći,
Kad ruku dižete na vlastitog brata.

Vi Efialte i Radaci svi ste:
U srce majci handžar ste zaboli;
Pov'jesti svoje zgazili ste liste —
A u duši vas to ništa ne boli,
Jer Efialte i Radaci vi ste.

O stidite se, skrijte mrske glave
Pod mračnu zemlju, o sinovi tmine!
Kad kod vas nema ljudske sviesti prave,
Neka vam sjena sa svijeta zgine —
Ah, stidite se, skrijte mrske glave!

Čujte, gdje kune vas domovina mati,
Što vam je život, što vam je hljeb dala;
Svuda vas njena teška kletva prati...
O zatornici njenih ideala,
Čujte, gdje kune vas domovina mati!...

Asim:

O društvenosti.

Kada bi smo putem historije istraživali početke društvenosti ili ljudskoga udruživanja, morali bi smo zaci još u ono prastaro doba, kada su ljudi živjeli rascjepkani i podijeljeni u male društvene zajednice, u pojedina plemena, koja su proizišla iz porodice. Te prvobitne zajednice, ili bolje rekuć najstarija ljudska udruženja, nastala su iz nužde, jer se čovjek u prastaro doba borio ne samo proti čovjeku, već i proti divljoj zvjeradi, koja su mu opstanak ugrožavala.

Posmatrajući dakle historijski razvoj ljudske društvenosti, koja je nastala iz nužde za samoobranu i samoodržanje čovjeka, ukazuju nam se isti motivi, pobude i razlozi ljudskoga udruživanja i danas kao i u onom prastarom zemanu, kada su ljudi živili u pećinama i u busarama, kada su se hranili prijesnim mesom divljih životinja i riba, a odijevali se kožom divlje zvjeradi.

Borba sa divljim i strašnim životinjama, naučila je čovjeka da se sa svojim, po rasi i vrsti, bratom udruži, jer fizička snaga pojedinca za navalu i za obranu, nije bila dostatna u borbi sa mnogo jačim životinjama. Osim toga prirodni nagon ili bolje rekuć stomak, gonio je od vajakada čovjeka u borbu na smrt i život, a otpor, na koji je pri tome udarao, silio ga je, da svoju snagu pomoću udruženja poveća, da uzmogne savladati presnažnoga slona, krvožednoga lava i neustrašivoga medjeda, vepa i nosoroga.

Nu, nijesu se ljudi u prastara vremena borili samo sa divljom zvjeradi, već i megjusobno. Za dobru lovinu su se jagmili i otimali, a usljed toga se krvili, pa jedan drugoga ubijali i jeli. Nevolja je i nužda dakle ljude u ono pradoba jatila u društvenu zajednicu, kojoj je početak porodica, a svrha održanje svoje rase.

Od pojedinih ljudskih porodica nastali su rodovi a od rodova plemena. Ljudsko pleme u svome početku nije ništa drugo, već jedna udruga, dakle društvo vezano krvnim srodstvom, jezikom i običajima.

Takova organizacija plemena, bila je u skladu sa organizacijom vojske.

Od plemena nastao je narod, a od naroda, koji je imao svoje sjedište na stalnome teritoriju, zemljištu, je država, koja opet nije ništa drugo, već udruženje, društvo ljudi organizovanih u svrhu zajedničkih interesa. Da se ti zajednički interesi održe, potrebno je bilo megjusobno uregjenje odnošaja pojedinih članova zajednice, kao i njihov odnošaj prama zajednici. Na taj način su nastala neka pravila, statuti i zakoni, što ie imalo karakter postavljanja granica, ili bolje rekuć pravnih propisa, koji označuju na jednoj strani vlast i pravo pojedinca, a na drugoj nalažu dužnost i nameću obveze.

Pravnim propisima je svrha, da štite interese pojedina i društva, a društvu je svrha da se održi, opstoji, cvate i napreduje.

Ljudsko udruživanje, kako vidimo, poteklo je iz potrebe i nužde, a ljudska kultura i civilizacija ima da zahvali svoj postanak i svoj dosadašnji stupanj razvića udruživanju ljudi u zajednicu.

Osim interesa za samoodržanje ima ljudsko udruženje i svoje dublje etičko značenje.

Društvo ili udruženje ljudi, u sredini državnoga uređenja, ima svoju — ili socialno ekonomsku, ili socialno političku ili kulturnu svrhu.

Svaki je pojedinac čovjek, dan danas, po svome društvenom položaju i zvanju upućen na ekonomske, duhovne i kulturne veze s drugim ljudima. A za uspostavu i održanje tih veza, bezuslovno je nuždan društveni saobraćaj.

Da se saobraćajem uzmognu i sve mase naroda moralno i materijalno okoristiti, ukazuje se potreba udruživanja u manje skupine i to prema svrsi, potrebi ili ideji same skupine. Većina tih skupina, udruženja u današnje doba imaju pred očima ili koristan ili humano plemenit ili kulturni cilj, dakle svoje kulturno unapređenje.

Potreba ljudska za duševnim usavršenjem nije nikakova laž ni samoobmana, već zaista ta potreba postoji i neodklonjiva je, te za nju govore historički, fiziološki i psihološki razlozi. — Čovjeku je duševna hrana t. j. nauka isto tako potrebna kao i tjelesna, samo s tom razlikom, što bez duševne hrane može doduše čovjek živjeti, ali sasvim niskim, životinjskim životom. Čovjek se uči od čovjeka, više ljudi više znade, a svi ljudi sve znaju. Čovjek od čovjeka nauči i zlo i dobro.

U društvu pokvarenih ljudi može se i najnormalniji i najčestitiji čovjek pokvariti. U društvu pak koje ima plemenitu ideju i uzvišen cilj pred sobom, može se i pokvaren čovjek popraviti, i najsurevija ćud i narav ugladiti. Divlju i krvoločnu zvijer čovjek u svom društvu; pripitomi i nekome stanovitom redu nauči. Pa i pojedine vjeroispovijesti nijesu ništa drugo, osim udruženja sa uzvišenim ciljem i pod jednim kultom, te sa stalnim pravilima i moralnim propisima, po kojima se sljedbenici izvjesne vjere moraju vladati, da postignu i na ovome i na onome svijetu neku višu i ljepšu svrhu.

I naša uzvišena vjera — Islam — nije ništa drugo, nego jedno udruženje, društvo, jedan džemat sa Imamom na čelu, a sa svrhom, da nan; na ovome svijetu oplemeni srce i dušu, te da nas pripravi na bolji i vječni život poslije smrti. Čvrstu društvenu zajednicu, jednakost, bratstvo i megjusobni kontakt, Islam svojim sljedbenicima upravo nalaže i stavlja u dužnost. — Islam nama nalaže, da sve redovite naše obrede i molitve obavljamo zajednički, a to će reći: nama se muslimanima od strane naših vjerskih pro-

pisa upravo zapovijeda, da budemo jedna jedinstvena i nerazdruživa skupina, jedno tijelo, jedna duša i kao takovi, da budemo svagda i u svako doba jedan drugome pri ruci i u pomoći.

Kako sam gore spomenuo, društvo čovjeka popravlja, upitomljuje, uči ga redu i usavršava, a s tim zajedno ga opet čuva od stranputice, opačine, divljaštva i surovosti. Osim toga čovjek u društvu nikad ne očajava, ne gubi pouzdanje u se i u svoju snagu i nalazi uvijek pobude i potjecaja za svoj poziv i u svome radu, a pri tome zamrzi na mehkoputan, nepotreban i glup život dangube.

Život je čovjeka, bez udruženja, život bez sveze, jer takav čovjek nema tačno utvrđene svrhe, nema ideje ni ideala, nema u svojoj duši ništa uzvišenoga. Društvo budi u čovjeku snažne osjećaje ljubavi za opće dobro, za red, rad i kulturni napredak. Pravo na opstanak imadu samo oni narodi, koji unapreguju čovječanstvo, koji unapreguju civilizaciju i kulturu, koji dakle sudjeluju pri izgradnji zadataka, što ih čovječanstvu daje sama priroda i nameće duh vremena. Društvenost pomaže, da se život pojedinca osniva na razvoju i prilagodjivanju prema prilikama i vremenu, a to su činjenice koje pogoduju unapređenju, kulturi i civilizaciji. Pa, kao što pametno mišljenje mora da bude i opsežno i obrazloženo, a nada sve ispravno i logično, tako isto mora i naše ponašanje u vanjskom svijetu da bude sregjeno i prema prilikama udešeno;

Ako naše mišljenje izlazi iz okolnih činjenica, a rukovodi ga prirogjena već logika, to je i naše ponašanje ograničeno prilikama u kojima živimo, a rukovode ga neka pravila etike i morala. Čovjek, koji ima u sebi morala, on se lahko prilagodjuje društvu, jer društvo i nije ništa drugo, nego sklad izmegju naše volje i volje drugih ljudi. Sklad izmegju pojedina naca nije opet ništa drugo, već pravednost, koja proizlazi iz društvenoga izvora, ona je proizišla iz potrebe, da budu uređeni odnosi megju ljudima, koji zajedno imadu da žive. Čovjek moralan — adabli — ne može raditi što mu se prohtije i bez obzira na druge, a društvenost po svojoj bitnosti od svakoga čovjeka to punim pravom i zahtijeva, pa je čovjek u društvu na neki način obvezan, da bude moralan, jer će inače i, s pravom, biti izbačen iz društva.

Mi muslimani u Bosni i Hercegovini nijesmo do sada imali društvenosti i društvenog života u naprednom smislu riječi, pa ne ću ni malo pretjerati, ako ustvrdim, da je to bio poglaviti uzrok našega cijepanja i razdvajanja, da je to ubijalo u nama smisao za napredak i razvitak ideja, i da je ta okolnost ugušila u nama svako oduševljenje i agilnost. Mi nijesmo do u najnovije doba znali, da bez društvenog (klubskog) saobraćaja nema ni ekonomskog ni političkog života.

U svima se klubovima dnevno sastaju ljudi. Tu se pripovijeda, debatira, razgovara, izmjenjuju se misli i utisci, upoznavaju se ljudi, vjete se nazori, padaju ideje, cirkulira krv, dobiva se volja za rad, oduševljenje za ideju agilnost raste i stvaraju se često u jednom malom skromnom društvu — velike stvari. Što čovjek ne bi nikada sam zamislio, to se porodi u klubskom životu. Čovjek, koji bi mlitavio kod kuće sam sa svojim idejama, — oživljuje i crpi snagu i radost za svoj rad u klubu, jer tu vrije i kipi od najrazličitijih misli i ideja.

Svakoje društvo jedno ogledalo političke spremne rada, života i agilnosti stranke kojoj pripada. Društvene prostorije nijesu samo za to, da se u njima čitaju novine. To mora biti stjecište svih članova društva ili političke stranke, gdje se zajednički svaki-dnevni dogagjaji prorešetaju i rasprave, gdje se ljudi jedan s drugim dogovore i posavjetuju o vlastitom i općem boljitku i gdje čovjek čovjeku, drug drugu pruža bratsku ruku pomoćnicu, da jedan drugog uzajamno potpomogne.

Čovjek mora da jede, da stanuje, da se odijeva, da bude zdrav, da sa što manje truda i prijegora, a sa što više lahkoće, ugodnosti i udobnosti živi, da potroši što manje vremena za saobraćaj, da ima što više vremena za slobodu, za odmor i za zabavu i što uredniji i osiguraniji život. I svima ovim potrebama čovjek da udovolji, bilo sam, bilo u društvu.

Tako se razviše: gospodarstvo, tehnika, strojevi (machine), izumi, tvornice, prometna sredstva, zdravstvo, praktične nauke, zakoni, društvene i državne uredbe, šta više i sama država, koja po svojoj svrsi, kako sam to gore spomenuo, ima da štiti interese državljana, promiče blagostanje i daje sigurnost života, r z a i obraza svojim državljanima. Sve ovo zajedno — cijeli ovaj skup uredaba, sredstava i poslova — koje služi za udovoljenje ovim vanjskim potrebama, zovemo jednim imenom: „civilizacija“, „uljudba“ — „medenijet“.

Da nije dakle društvenoga uregjenja, ne bi bilo ni civilizacije, ne bi bilo ni kulture.

Ako čovjek nastoji, da utroši što manje truda a dobije što više udobnosti i vremena, on to čini za to, jer želi da udovolji i nekim drugim unutarnjim svojim potrebama. Čovjek po svojoj prirodi teži, da što više shvati, razumije, da u svojoj nutrinji, u svojoj duši postigne neki sklad i zadovoljstvo. To znači drugim riječima, da čovjek ne živi samo o hljebu, nego teži i za istinom, za ljepotom, — za pravdom. Ovim potrebama udovoljuje duševna djelatnost ljudstva, a ova se djelatnost očituje u vjeri, u znanosti, umjetnosti, u filozofiji, jednom riječju: u vjerovanju, u razmišljanju i u duševnom stvaranju. Sve ove djelatnosti imadu jednu zajedničku crtu, a to je težnja za skladom dakle za udruženjem,

Traženje sklada izmegju naših pojmova, shvaćanja i nazora; te zbiljskih činjenica — zovemo znanošću i filozofijom. Traženje sklada izmegju naše duševnosti i cjelokupnog svijeta i njegove bitnosti — zovemo religijom — vjerom. Traženje sklada u nama samima, sklada izmegju naših unutarnjih pobuda i uobličavanje ovoga sklada zovemo ljepotom — umjetnošću. Traženje sklada izmegju naše volje i tugje volje zovemo pravednošću — etikom.

Ako su sve ove težnje posve nesebične, ako mi tražimo istinu samo radi istine, jer nam to godi i zanima nas, ako tražimo ljepotu samo radi ljepote same, ako tražimo vjeru, kao neku stalnost, o koju se možemo uprijeti, koja nas može, kada zdvajamo i očajavamo utješiti, — onda istom sve ove težnje postaju — plemenite, uzvišene, idealne, onda postaju prave kulturne težnje, a mi kulturnim ljudima.

(Nastaviće se.)

Dva života.

(Pripovijest.)

Napisao: Mirhab-Šukri Karišiković.

(Nastavak.)

IV.

Osvanulo lijepo junsko jutro! Sunce je već bilo prilično odskočilo i svojim još blagim zrakama rasvijetljivalo okolna brda i visoke zgrade Šeher-Sarajeva, koje se poput bisera jedna do druge nižu i izmegju kojih se kao orijasi dižu visoke munare sa pozlaćenim vršcima, na kojim se sunčane zrake rado vole igrati i oči prolaznika na se svraćati. Izmegju tih gorostasnih zgrada provirivalo je drveće sa svoim bujnim zelenilom, pa im je još ljepši izgled davalo. Tamo opet na desnoj strani Miljacke češće su se čuli lagani glasovi djevojačkog grla, koji bi se na protivnoj strani, prama Hridu postepeno gubili kao akordi zvučne i privlačive glazbe. O, kako to jutro šumi nekim zvučnim pjevom, nekim veseljem, kao kad još nevino djevojče u zagrljaju svoga dragana tiho prosiplje izljeve svojih zažarenih čuvstava, u kojima se odrazuje jedino — ljubav. Pa ko ne bi izišao u to prirodno slavlje, da se okrijepi, da se razveseli i da se nauživa tih ptirodnih ljepota! Pa i Džemila nije mogla u kući ostate, i ona je izišla u svoju bašču, da se malo okrijepi i odmori iza onog svakidašnjeg kućnog rada. Poput srne skakala je okolo po bašči sad tamo — sad amo, te bi se češće sagela prema pojedinim cvjetovima, da vidi jesu li se rascvali. Sama nije znala, za koji bi prije ili za bosio, il za zumbul, il za katmer, il za jargovan, koji je u vis iznad nje strišio, jer je Džemila nalazila u cvijeću najvećeg veselja,

najviše zabave. A one ružice, što su se tako lijepo rascvale i što tako lijepo miruše? Ah, na tu pomisao brzo bi k njima otrčala i nezasitnom bi požudom srkala iz njih najljepše mirise. Ali sada to nije mogla učiniti. Na tu pomisao najedanput bi je nešto u grudima sapelo... steglo i jedva da bi dahнула. U tome času činilo joj se, kao da je nevidljiva ruka kroz grudi za srce hvaca i stišće ga... stišće, kao da joj ga sad hoće posve iščupati, da ga više nema, da više ne kuca... Ali uza sve to njoj su najmilije ružice... ona ih voli i ljubi više nego svo ostalo cvijeće, koje bi radije sve žrtvovala i poništila bez ikakva sažaljenja i samilosti prema njihovom životu, nego li i jednu jedinu toli dragu ružicu. Pa kako da ih ne bi voljela, kako da ne bi vazda u njihovoj blizini bila i njihov opojni miris u svoje grudi upijala! Ta sjetila se je, koliko bi puta za blagih proljetnih noći znala ondje pod istom onom ružom više sati ostati u razgororu sa svojim Refikom; sjetila se, kako bi ga na polasku znala onom najljepšom ružicom zakiriti, a on bi joj se vas radostan najljepše zahvalio, pa bi se onda iza onih taraba u mraku udaljio... Ali opet na pomisao na rastanak... najedanput bi je opet počelo nešto nevidljivo za srce stiskati i ona bi tada uprla pogled u ružice, koje bi joj tiho šaptale i umirivale s riječima: „Umiri se! Mi smo uza te“. I ona kao da to sve čuje, da sve vidi, kao da ih razumije. U tome bi se času opet umirila, i on bi joj — njen toli mili Refik — opet došao pred oči i činilo joj se, kao da ona sada gleda pred sobom one njegove okrugle, crne i vatrene oči, ono njegovo elegantno držanje i kao da sluša njegov slatki govor, kojim joj prazninu srca ispunjava, u tišini prama onim blijedim zrakama mjeseca, koji im je vazda staze ljubavi otvarao i koji je više puta bio svjedokom njegovih toli milih i ljubeznih riječi... Tako se je Džemila u ovaj čas bila u misli zadubila i kada se je iz njih trgla, vidjela je, da toga nema ništa... i da je to tek fantazija. — Znala je dobro, da se on sada nalazi tamo negdje daleko u tuđoj zemlji, medju tuđim i nepoznatim ljudima. — Sjetila se je ujedno, da joj je obećao više puta pisati, pa na polasku onih slatkih njegovih riječi: „Ja tebe jedinu volim — nikog više!“ — Ah, ove su riječi bile za nju utjeha u ovoj samoći, pa koliko je god bila tužna radi njegove odsutnosti i radi njegovog nejavljanja, ipak bi sama pomisao na te riječi znala kod Džemile na licu istjerati neku veselost, neku nadu... Pa i sada se je na Džemilinom licu pokazivalo neko veselje, neko zadovoljstvo, samo što joj je pred očima neprestano lebdio sinošnji prizor, koji se je u kući odigrao izmegju nje i njenih roditelja. Ah, taj joj je prizor najedanput poremetio svu njenu nadu, svo njeno veselje i premda je svom silom nastojala, da ga se riješi, ipak nije mogla, jer dok bi samo

pomislila na one Refikove riječi: Ja tebe jedinu volim i nikog više“, najedanput bi joj se u isto vrijeme pred očima stvorio onaj za nju toliko strašan i ganutljiv prizor. — I za čas je to mlado anđjelče sjedilo na onoj bujnoj i zelenoj travi pokraj one iste ružice. Ono puno lijepo lice popunilo je neki drugi izgled, — izgled neke zdvojnosti i tuge. One žarke oči bile su najednoć pune neke mutne vode, a njene pune grudi počele su se poput valova sve brže i brže dizati i spuščati. Jednom se rukom podnimila, a drugu je ruku metnula na prsa i nekoliko časova bila je kao bez ikakvih osjećaja, bez života, tek nagli uzdisaji tvrdili su, da se Džemila u duši bori... Ja njegova...? On mene voli...? Da li je istina, kad on... on ni progovoriti...? On? otac...? To je lagano kao izvan sebe izgovarala i opet su nastali još jači uzdisaji... još valovitija dizanja i spuščanja onih bijelih i punih grudi mlade Džemile...

*

Nakon četvrt sata bila je Džemila u svojoj sobi. Sjela je na sećiju do prozora i uprla svoj pogled tamo negdje daleko... u neizmjenost... Ono njeno veselo lice bilo je pokrivo koprenom neke neizmjerne tuge... i neprestane duševne borbe... Sirota...! Kako je jutros bila vesela... kako dražesna, pa sada najedanput da to svoje duševno stanje promijeni... Ah, u ovaj bi čas najvoljela podleći, nek je više nema! Činili joj se ovi časovi tako strašni, strasniji, nego kada se bolesniku smrt približi... Ta ona bi sto puta voljela radije i umrijeti, nego se ovako u duši boriti... i u neizvjesnosti živjeti!.. Oh, kakve joj sve misli u ovaj čas glavom prolaze... Sjetila se nekada one očine ljubavi i milovanja; sjetila se one dobi, kada je sve časove svoga života sa svojim roditeljima u najvećem veselju bez ikakve brige provodila... A sada? Sada joj taj isti roditelj, koji je do skora volio i ljubio — najedanput prekida to veselje, te lijepe časove i baca je u neizvjesnost... u tugu, jer dok je u duši osjećala s jedne strane ljubav prema Refiku, dotle je opet s druge strane osjećala ukor i zabranu, da s Refikom ne govori i to s onim istim Refikom, s kojim je prvi put u svome mladom životu osjetila moć neke nevidljive sile, koja je svakim časom sve više i više spajala njihova mlada i vruća srca... Ah, u ovaj se je čas ona nalazila u razmaku dviju staza, da ni sama ne zna, kuda si pošla! Jedna joj se ukazivala puna šarolikog cvijeća, zelenog drveća i onih njenih milih ružica, po kojima su skakutali biglisavi slavuji i lepršave ševe, a druga joj izgledala kao pustoš, kao neka razvalina, gdje nema nikoga... gdje vječita samoća i dosada vlada... Ostaviti Refika i pokoriti se zapovjedi svoga roditelja — za nju je značilo poći onom drugom stazom, a opet prekršiti riječ svoga roditelja... i to onog, koji je othranio i odgojio, koji je za cijelog

njena života svu pažnju i brigu njoj posvećivao? Ah, sada bi najvoljela, da se u ovaj čas nekom izjada da mu otkrije sve boli duše svoje i činilo joj se, da bi joj tad lahnulo. U ovaj joj je čas više puta na um dolazilo, da Refiku piše, da mu sve kaže, što je na stvari... šta se je s njome sve desilo! Ah kako? Na koji način? Šta će on opet reći? Šta će pomisliti? Zar se on ne će naći u tome uvrijegjenim? Zar se ne će naći iznenagjenim za ovakove riječi njenog roditelja? On? Refik, pa da mu se ima šta prigovoriti, kada je na svom mjestu? O, Bože, kakve je sve misli u ovaj čas ne obuzimlju !... Najedanput je skočila sa sećije i približila se svome stolu, gdje su joj knjige stajale. Sat je na zidu muklo odbijao i talasi se njegovih udaraca lagano odbijali po sobi, isprekidani češćim uzdahom Džemile, koja se je naslonila na stol i u jednoj knjigi nestrpljivo prevrćala listove, ne znajući ni sama, šta bi i zašto to čini. Bila je ko izvan sebe, — pa nije ni čula, kada su se otvorila sobna vrata i kada je njena mati Sidika k njoj pristupila, koja je došla, da vidi, što za toliko nema njene mile i drage Džemile, koja bi prije obično vazda uz nju bila i s njome se razgovarala i smijala, kad ne bi bilo škole ili kada bi iz škole izašla...

— A šta to radiš Džemila? Što si se to previše zabavila s tim knjigama? Vazda ih prevrćeš i čitaš, a znaš, da to nije posve lijepo... Sidika će prema Džemili...

Džemila sva iznenagjena brzo zatvori knjigu i, da ukrije svoje duševno stanje, posve će tiho:

- Pa ne znam, šta bih drugo! Znaš, da danas nemamo škole.

— Pa zašto nam ne dogješ! Valjda od sinoć ne smiješ! Sidika će u nekom smijehu.

— Ah, majko! Pusti me... Džemila će na te njene riječi, koje je još više u duši potresoše.

— Pa ne moj se srditi, kćeri moja! Ta znaš ti dobro svoga oca! Šta ćeš! Od roditelja treba sve presaburiti, Sidika će da je makar koliko ublaži.

Džemila na to ništa ne odgovori, nego opet upre svoj pogled u knjigu...

Sidika je neko vrijeme promatrala Džemilu i činilo joj se, kao da kod nje nešto ima, jer je izgledala posve neobična... Nije onako vesela... nije razgovorna, a samo lice joj pokazivalo neku zabrinutost i neraspoloženje...

(Nastaviće se).

Narcus:

Noćna slika.

(Iz ciklusa „Gajevi tuge“).

Gluha se ponoć nervozno kreće
Kroz pusta polja, prepuna sjete;
Pošljedno lišće po putu šušti,
Vjetar kroz gole bježi boskete.

A ja nijemo na klupi sjedim
Pod suhim svodom od jablanova.
Natrag se prošlost tmurna mi vraća,
Zarasle rane krvare s nova.

I madame moja došla je k meni,
Hladna ko mramor, bljegja od sjene;
Lice je njeno svehlo od boli
A oči su joj mračne i snene.

Dugo smo tuđi sjedili sami —
Tako je tiho, da dah je čuti;
Burnije samo srce tek lupa
Kao da nešto sablasno sluti.

A kad se naše sastaše usne,
Prostruji sav hlad što iz njih bije;
I ja oćutih da zadnji spomen
Ljubavi negdje u srcu mrije.

Životopis jednog megjeda.

(Humoreska.)

Napisao: Husein Gjogo — Mostar.

(Nastavak.)

Valja istinu reći, Mujaga se nije baš žurio k daščari, ali se jest uzmućio kao kokoš na gnijezdu. Nije znao, šta da radi, šta da počne, već se samo okretao oko sebe i hodao oko kazana kao da je dragi kamen izgubio.

— Donesi, Fato, crveni paas! —

— Ma zašto će ti paas, za milog Boga? —
pitala ga žena, a on kao iza sna uzvikna: — Ah,
nije paas!

Hoću reći: donesi mušemali (povošten) fenjer...

— Evo ti lampe, šta će ti fenjer! — opo
mene Fata.

— A zar je tu? Boga mi je sad istom vigjo! U
ovom kijametu, dijete, ne znam, ni kako mi je ime!

Sad se opet proču: „U pomoć, evo me-me-gjeda!“
a Mujaga se ponovno stade okretuti oko sebe „u
čevrtmu“, i poče u sebi učiti a sve rukama otesao
kao težak, kad žito sije. Fata i njezina mati gledale
na nj i od nekakve muke stužilo im se u drobu, ali
nijesu mogle ni riječi progovoriti,

— Ma šta je to noćas kod tebe, Mujaga?—
javi se prvi komšija, neki Dervišaga, koji se iz svoje
avlije popeo uz merdevine i prevjesio na zid, pa
gledao u Mujaginu avliju.

— Ne znam, brate! — veli Mujaga okrenuvši
se njemu.

— Nakvo je čudo kod vas — opet će Dervišaga.
— Moja je „stara“ čula, kako nešto sam galamiš, ja
sam opet čuo, da kokoši kokoću i da jarac mekeće,
a sad evo čitavu kuću uzbunilo nekakvo pomaganje.
Šta je to?

— Vallahi, brate, ne znam! Evo od ićindije
kako je ulišo u moju kuću nekakav gjava, šejtan li,
još je nije ostavio, niti ga ikako vidim! Taman sam
sedam „Kul-euza“¹⁾ proučio pod jorganom i četiri
oko kazana, pa svejedno..! —

— Vala čudo! — reče susjed, — a pijeveci su
jednom otpjevali.

— Čudo, čudo, brate i pomози, ako Boga znaš!
— molio Mujaga gotovo kroz plač.

— Pomози, Dervišaga! — vikala i Mujaginica.
„U pomoć! evo megjeda !...“ glas, očajan i debeo,
prodirao iz daščare, da se razlijegao po komšiluku.
I doista se neke komšije probudiše. te stadoše jedan
drugog dovikivati i raspitivati, u koga je ono poma-
ganje. Počeše, sve lampe žeći, a stara Hankaduna uda-
rala nečim tvrdim u zid, koji je bio zajednički, i
vikala iz svoje kuće (kuhinje): „Šta je to, Fato, tamo?“
Nekoja se vrata otvarahu, škripajući. Sa zida počeo
Dervišaga, onako u noćnim haljinama, davati, naloge
svojim sinovima, koji su se na tavanu nalazili. —
Haso, Huso, brže u Alage, neka s puškom dogje! —

— S puškom, brate, megjed je krupan! — pre-
kide ga Mujaga, premda nije ni vidio megjeda.

— A ti, Hasane — nastavljao Dervišaga — uzmi
onu dugu kasaturu (debeli sablja), pa češ sa mnom!
A ti „stara“ nagji sjecavicu (mala sjekira za sjecanje
mesa), da mi je na ruci -----

— A ti, Fato, ščeri moja, uzmi sjekiru — go-
vorio Mujaga, ali mu žena reče, da je sjekira baš u
daščari.

— Onda dvije glavnje...

— Vatra je ugasla — Fata će.

— Onda lopatu suprege (žeravice) da džabe
ne stojite. Pa ha se megjed pomoli, zaspite ga
po očima...

Fata se skamenila radi svoje zadaće i već joj
se činilo, baš će megjed najprije nju pograbiti. Nu
mati je potegne sebi rekavši: — Ne dam ja tebe za
čitav svijet!

Usporedo sa Mujaginim nalozima govorio Der-
višaga dalje, šta treba činiti, a sinovi ga slušali kao
vatrogasci svoga vogju. Probudi „stara“ Mehu.

— Nije još došo! — upade mu u riječ ona.

— Vidi ti momka, da se toliko liska! Da je tu,
on bi brzo otišo do u han, tamo ima vazda puno
seljaka. Nu, kad ga nema, idem ja... i rekavši to,
ostavi zid, sigje niz merdevine u avliju, pa oškrinu
niz ulicu.

U brzo iza toga oču se lupanje na Mujaginim
vratima, a nekoliko glasova vikalo: — Otvori, otvori
Mojaga! — Mujaga zapovjedi Fati, nek iz odaje do-
nese ključ, jer su vrata zaključana. Ona otrči uz ba-
samake, a mati za njom, dočim sami Mujaga upravi
prema vratima. U ćullahu i noćnim haljinama sa
mokrim nogavicama stao kraj brave, rukom je pipao,
i vikao: — Pomozite, braćo! — Kad je Fata donijela
ključ, otigje u odaju, da je ne opaze, a njezin otac
okretaše ključ u bravi, ama nikad otvoriti. U onoj
tjeskobi duševnoj zaboravio je, na koju stranu treba
ključ okretati, pa mjesto da na desno zavre, on je
obratno činio. Ljudi sa ulice počеше grditi, što vrata
više ne otključa, a jedan još dobaci: — Ako to brzo
ne bude, idem ja kući! — Ponovno se oču poma-
ganje, a iza toga molba Muiagina, neka ne odlaze,
već malo još pričekaju. — Sad će brava popustiti!
— vikao i škrljugao, dok jedva jednoć vrata oslabiše,
kad je jezičac od brave uskočio u bravu.

Posukaše susjedi u avliju. Prvi unišao Alaga sa
dvocijevkom, koju je držao objema rukama pred
sobom. Bio je vas u bijelu osim crnih postula. Za
njim išlo nekoliko susjeda, takogjer u noćnim halji-
nama. Svaki se zametnuo dugom, debelom biljom
drva ili sjekirrom.

— Gdje je megjed? — junački pitao Alaga za-
pinjući horoze na puški.

— Tamo! — ukratko će Mujaga pokazavši
rukrom prema daščari.

Alaga pogje preko avlije, a za njim ostali. Jedno
deset koraka pred paščarom zastade i pogleda na
društvo, da vidi, može li se u nj pouzdati. — Ademe,
— reče jednom čovjeku — ti si dug i snažan, ti bi
mogao uzeti dvije bilje... Ti češ mi biti na desno...
A ti, Fehime, ti si mlad i lahak; otrči brzo u mog
zeta, neka dogje sa svojim crnogorskim revolverom...
Iza ovog naloga prigje nekom osrednjem čovjeku,
koji nije nikad fesa skidao (jer je ćelav). Uzme mu
s ramena sjekiru i utisne u obje ruke rekavši ukorno;
— Drži čvrsto i dobro udaraj! — Upozorivši tako
sve drugove, da budu pripremni, odvažni i sabrani,
za tijem, da se od njega ne razlučuju i da dobro
pogagjaju, — pogje jedan korak naprijed i dovikne:
— Mujaga, rasvijetli fenjerom, da gagjam u megjeda...

— On je u daščari — odvrti Mujaga s velikoom
tugrom.

— Znam — veli Alaga — ti posvijetli, a neka
Ibro, otvori vrata, da ga vidimo i izmamimo na
avliju.

¹⁾ Tako se zove u „Kuranu“ jedan članak, molitva, koja je
osobito mrska „šejtanima“ (gjavlima).

— Boga mi, ja ne ću! — osiječe Ibro.

— Ha, kukavice! Hoće Adem...

— Nisam još pomahnito, moj Alaga! — dočeka Adem.

— Onda ćeš ti! — poviče onom ćeli i rukom ga takne. — Barem se ti pokaži junak.

Nu Alaga s: namjerio na lošu adresu. Ćelo ga je pogledao od glave do pete razgoračenih očiju, a onda zagalamio: — A za što ti, moj Alaga, ne ideš k vratima? Ti si stari lovac a dvogrla ti u ruci! Za što spremaš nas goloruke, da mu otvaramo kapiju?

Ovo je izazvalo u cijeloj družini smijeh. Sami se Alaga, premda je to bio žalac protiv njemu, smiješio, ali oprezno da ne izgubi svoje dostojanstvo, a nakon toga je nastavio elegično: — Oho, nema više junaka! Ovi mladi naraštaj ___ vas ko da je od džigerice, a ne od mesa! —

„U pomoć.., za Boga! — razliježe se po avliji i mahali.

— Drži, drži se!.., dovikivao Alaga bijedniku i hrabrio ga — čim dogje moj zet s „levorverom“, pucaćemo!

Sad sva družina poče ogledati svoje oružje. Adem je promijenio kraj od svoje toljage; činilo mu se, da je deblji bio u ruci, a tanji pri dnu. Jedan je svcju toljagu tako prihvatio, da je desna ruka bila gornja nad lijevom, a prije je bilo obratno. Ćelo je prstima povukao preko sjekite, da vidi, je li oštrica tanka, i pri tom je kimnuo nezadovoljno glavom Alaga je takogjer rastavio svoju pušku i odjednočse plesnuo desnom po bedri — Ah, braćo! — uzdahne, puška mi je prazna! Ni jednog fišeka!..

Ova je žalosna činjenica razočarala cijelo društvo, koje se odmah izmače nazad pet-šest korčaja od daščare. — Eto, — viče ćelo, — a da sam ja otvorio vrata, šta bi moglo biti!?

— Nek nisi, brate !., veli Alaga zadovoljno kao čovjek, koji se ne kaje, što se njegov strogi nalog nije izvršio. Za tijem pogleda po avliji. Okom pregje preko cvijeća, kuće i njezina dva crna oddžka i zadrži se na zvjezdanom nebu, dok su mu usne odje micale. A mjesec ozgor gledio — gledio na noćnu družinu.

Sad dotrči Fehim, prilično momče, i priopći, da će Mustafa, zet Alagin, brzo doći. Alaga mu odmah zadade drugi posao. Naredi mu da skokne k njegovoj (Alaginoj) kući, pa neka uzme sve fišeke. Ne bude li ih u kući, onda neka ode u Sulejman efendije, pa će mu on pozajmiti; ne bude li u ovog, valja trčati u drugu mahal u Ibrahimbega. — Ah ne zaboravi— opominjao Alaga — šest fišeka najmanje moraš donijeti! I onda im reci, da mi ne šalju one, u kojim sačma za jerebice, niti za lisice. Tu trebaju kuršumi..., znaš: kuršumi, koji su na vrhu tupi.

(Svršit će se.)

Mustafa Ćelić Gazanfer:

Mrak.

Gledam mrak i njegovu tajnu pjesmu slušam. Jer gluha, nijema noć bijaše, kad majka mi život je dala i kucaje srca i ljudsku moć.

S tog uvijek gledam crninu i žalost i tanac tih mraka u mraku — i uvijek slušam sovurine pjesmu i graktanje gavrana u zraku.

Sve što mi majka dala, svijet mi uze i zadnju utjehu i nadu.

U mraku sam osta ja i mnoge suze.

Smrt osta mi još crna i crni lijes.

Mračnih sjena gledati paradu

I pobjedu mraka i aveti bijes....

Male priče i dosjetke.

Sabrala: Zumruta Azabagić.

Hajrul-kjelami ma; kale ve dalle
Hadis.

Hafizova mudrost. Kad je Timurlenkj dovršio 795. osvajanja po Perziji, zovne preda se najvećeg lirika cijelog istoka, Hafiz Širaziju i reče mu:

— Osvojio sam sabljom četvrtinu zemlje i po rušio na hiljade gradova, dočim sam Semerkand i Buharu podigao i ponovio, pošto je to moja domovina. A ti, bivši u takom stanju, poklanjaš i Semerkand i Buharu za jedan ben širaskog dilbera. Kako?

Za tim citira ovaj stih iz Hafizova divaria:

„Eg'jer an turkji širazi be dest ared dili mara
Be halihinduješ bahšem Semerkandu Buhara ra“.

Hafiz poljubi zemlju pred Timurlenkjom, pa će mu reći:

— O care svijeta! Baš za to, što poklanjam i jesam došao u ovakvi fukaraluk.

Caru še dopade ovaj odgovor, pa pjesnika obilno pogosti i nagradi.

Pametna robinja. Harun-el-Rešid dogje u jedan gradić, gdje ga dobro dočekaju. Do malo ugleda jedna njegova robinja sa ćoška, kako mnogi svijet nekud leti. Na pitanje: šta je to? kazaše joj, da svijet ide dočekati velikog učenjaka Ibnul-Mubarekja, koji će ih eto odlikovati svojim posjetom. A robinja će:

— Tako mi Boga ovo je pravi car, a nije Harun. Pred ovog učenjaka svijet ide od veselja i radosti, da se njegovim znanjem koristi, a pred su izašli od straha,

Dobra nada. Neki Arap bijaše veoma ružna lica, njegova žena izvanredna ljepotica. Jedan put se ona zagleda u svog muža, pa će reći:

— Hvala Bogu!

— Šta to znači? upita je čovjek.

— Mi ćemo obadvoje u dženet, reče žena. Tebi je Bog dao lijepu ženu, pa mu šućur činiš; a meni ružna muža, pa ja saburim. A tvoja zahvalnost prema Bogu i moja strpljivost, odvesti će nas za sigurno u dženet.

Dosjetljiv berber. Oženio se jedan starac, pa će otići u brijačnicu i reći berberu:

— Molim te, lijepo me namjesti: proberi ove bijele vlasi u bradi, pa ih odreži.

Na to berber odreže cijelu bradu i baci je pred njega, veleći:

— Evo, proberi ti, ja nemam kad!

AFORIZMI.

(Pribrao: **Narcus.**)

Istina je hljeb, koji iziskuje tvrdih zubi; to je žena, kojoj se svako uklanja; knjiga, u kojoj se nerado čita; koplje, koje teško ranjava; jelo, koje rijetkima ide u tek.

P. Abraham.

Ne gledaj na broj, nego na kakvoću svojih štovatelja: počašćen si, kad se ne svigjaš zlima.

Seneca,

Samo je onaj bio mlad, koji je znao i ostati mlad.

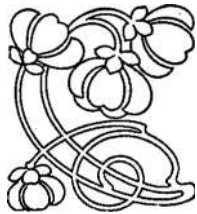
Neko.

Koja je najveća stečevina čovječije duše?
Zar genij? Ne, dobrota.

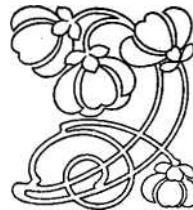
Viktor Hugo.

Svi vole ono, što im je blisko, ali velikom srcu blisko je i ono, što je daleko.

M. Gorki.

LISTAK

Iz islamskog svijeta.

Mevludi-šerif. Na 19. ov. mj. osvanuo je najsvetiji i najblagosloveniji dan za sve islamske narode na zemlji, dan kad je prije trinaest i po stoljeća iz „alemi lahuta" došao na ovaj niski i prolazni svitet najveći ljudski geniji najpribraniji Božiji poslanik Muhamed sallallahu alejhi ve sellem.

Taj dan su se na pozornici mračnog i u bezboštvu ogrezlog Istoka odigrale mnoge čudnovate dogodovštine; nadnaravne pojave se širom Arabije Perzije i Sirije dogodile: monumentalne mramorne palače perzijskih ćesara u gradu Ktesifonu potresle se i porušile; veliko jezero Sava u Jemenu, koje su Arapi obožavali, presahlo je na površini zemlje, a u svetištu svih Arapa „Bejtullahu" preko tri stotine idola, kojim su se oni klanjali, pretvorilo se u sitni prah i pepeo.

Sve te nadnaravne pojave govorahu, da se j rodio „Paraklit", spasitelj zabludjelog čovječanstva, kako je to prorekao sirijski kršćanski svećenik Satih, kad su ga izaslanici perzijskog vladara pitali, da im protumači ta čudesa. I zbilja njegovo se proročanstvo ispunilo, jer je poslije toga na četrdeset i tri godine „Paraklit" u osobi Hašimovića Muhameda sina Abdulahova u svetom gradu Meki počeo narodima ob-

javljavati Božije istine i pozivati ih na pravu stazu, stazu pravde, prosvjete, slobode, ljudskog bratstva i jednakosti. Tada je počela nova epoha u kulturnoj povijesti čovječanstva, jer Arapi, prosvjetljeni velikom naukom Muhamedovom u kratko su vrijeme, pronoseći svuda ime jedinog Alaha, stvorili jednu veliku civilizaciju na istoku u Mezopotamiji, a na zapadu u Andaluziji, kojoj se isključivo ima zahvaliti sav današnji napredak i kulturne tekovine evropskih naroda. Danas je nas na zemlji preko tri stotine milijuna sljedbenika uzvišene islamske vjere, koji smo daleko zaostali u kulturnom pogledu iza tih evropskih naroda, negdanjih islamskih učenika. Tom našem natzaku glavni je uzrok naš nehaj prema propisima i zasadama islamskim, naša indolencija i megjusobne razmirice, koje potkopavaju temelje i našeg socijalnog života, kao što nam to dokazuje propast Andaluzije, današnje komadanje Turske i mizerno prosvjetno stanje nas bosansko-hercegovačkih muslimana u porredbi s našim komšijama Hrvatima i Srbima.

Ta već je vrijeme, da se jednom osvijestimo i — držeći se čvrsto „habli metina" — zajednički i bratski počnemo raditi oko kulturnog podizanja našeg naroda. Bacimo na stranu megjusobne razmirice, jer one koristi donose samo našim protivnicima u današnjem kulturnom i gopsodarstvenom natjecanju naroda,

Tek budemo li bratski radili, Bog će naš rad blagosloviti, a njegov poslanik Muhamed (a. s.) svojim nas duhom prosvijetliti. Stoga dan njegova rođenja nek nam ne bude samo dan slavlja vjerskog, nego neka nas svojom duševnošću potiče i na to, da se što više držimo propisa Islama, da radimo za muslimansku zajednicu bratski, jer samo ćemo tako moći proslaviti i zadovoljiti velikog našeg peygatnbera:

Sallallahu alejhi ve sellem.

Irtihali dari-naim. Prije petnaest dana donijele su sve carigradske novine tužnu i crnu vijest, da je u vječnost preselio nestor osmanlijskih književnika i po cijelom kulturnom svijetu poznati islamski učenjak, Ahmed Midhat efendija. Merhumova je smrt neprocjenjiv gubitak za cijeli Islamijet, koji je u njemu izgubio jednog od najvećih svojih umnika u današnjem stoljeću. Ahmed Midhat je prije kojih četrdeset godina pokrenuo u Carigradu list „Terdzumani Hakikat“, oko kojeg je pokupio svu onovremenu literarnu generaciju s Mualimi Nadžijom na čelu, pa je kroz nekoliko godina stvorio cijelu kitu pjesnika i književnika, koji su pripremali terain današnjoj modernoj osmanlijskoj literaturi. Sam merhum Midhat je u tom razdoblju napisao mnogo romana, novela, kritika, eseja i drugih članaka, koje je kasnije tiskao u više knjiga kao zbirku pod naslovom „Krk anbar“, koji je i danas omiljela knjiga u turskom narodu.

Osim tuga je merhum Ahmed Midhat ef. napisao mnogo djela iz područja različitih znanosti, a u učenom je svijetu najviše na glas izišao sa svojih vjerskih rasprava: „Mudafe-e“ (Obrane), „Islam ve uluma“ (Islam i znanosti), „Bešairi nebevi“ (Radosne vijesti o poslanstvu Muhamedovu al. sel.) i dr.

Ta su mu djela pronijela glas po svjema kulturnim narodima, a naročito mu podigla ugled u islamskom svijetu, jer je on u njima učeno odbio sve napadaje i podvale, koje su evropski pisci kao Draper, Renan, Hanoto i dr. uperivali na islamsku vjeru i dokazao nepobitnim faktima, da je Islam jedina religija, koja u sebi nosi sve zasade i principe, koji su u skladu s moralom, etikom i eksaktnim znanostima.

Merhum Midhat je kraj toga svoga intenzivnog svestranog djelovanja na polju obrane i podizanja Islamijeta, mnogo učinio za muslimanski narod kao profesor teologije na carigradskom sveučilištu i kao nastavnik različitih modernih znanosti na carskom liceju „Sultaniji“ i civilnoj akademiji „Mulkiji“, gdje je podgodio skoro svu današnju elitu osmanlijsku.

I ako je merhum Midhat u svojim političkim načelima odvajao se od liberalnih elemenata, prijanjajući uza struju, koja je nastojala, da održi absolutistički režim Abdul-Hamidov; i ako je često dolazio u sukob sa radom Namik-Kemala, Ali Suavije, Ebu-Zija Teufika i kasnijih nosioca mladoturske ideje, ipak ga je uvijek poštovala i cijnila osmanlijska in-

teligencija, zbog njegovih zasluga, što ih je za tursku imperiju, a poglavito za islamsku vjeru stekao kao učitelj i učenjak, koji je svojim oštrim perom i svestranom učenošću, braneći Islam i podižući muslimansku svijest, učinio više za Islamijet, nego li sve skupa uleme, što su u njegovo vrijeme živjeli.

Merhum je za starog Hamidovog režima postigao čast „rutbei bala“, što je po prilici kod nas dvorski savjetnik i bio je potpredsjednik zdravstvenog vijeća za osmanlijsku carevinu. Poslije proglašen ustavne vladavine stupio je u mir, te je na carigradskom sveučilištu fungirao kao redoviti profesor, a na „Sultaniji“ i „Mulkiji“ kao izvanredni nastavnik, pa ga je eto u tom svojstvu i smrt zatekla.

Ovaj veliki osmanlijski književnik i islamski učenjak poznat je kod nas bosansko-hercegovačkih muslimana samo sa svog romana „Tajne“, što ga je u trećem godištu „Behara“ preveo — ako se ne varamo — naš vrijedni pripovjedač, Edhem efendija Mulabdić.

No — kako čujemo — u zadnje je vrijeme jedan naš pisac počeo da, prevagja i Midhatovo glasovito znanstveno djelo „Islam i znanosti“, koje će se u posebnoj knjigi tiskati, pa će se tako i naš narod bolje upoznati s ovim velikim muslimanom i prosvijetliti se umnim proizvodima njegova besmrtnog duha.

Mi ćemo gledati, da u jednom od narednih brojeva donesemo iscrpivu biografiju i literarno djelovanje merhum Ahmed Midhata, kojemu sada od velikog Alaha istemo dženetsko naselje i život islamskih blaženka.

Allah rahmet ejleje!

Hilali ahmer. U trećem i četvrtom broju „Misbaha“ organa bos.-herceg. ulemanske organizacije, izišao je jedan članak na turskom jeziku iz pera našeg vrijednog alima, Hadži Mehmed Džemaludin ef. Čauševića, pod naslovom „Pripomoć za hilali ahmer“, kojeg mi zbog važnosti njegove prenosimo u naš list.

„Islamski je svijet u razdoblju od blizu hiljadu godina pokazao veoma znatne znakove života, a onda pao u letargiju i lijenost. Mjesto prvašnje žilave aktivnosti, volje, mara i oduševljenja zavlada je apatija, mizerija i gadno predanje sudbini. Tvornice, radionice, trgovina i industrija pale su u zaborav, a raskoš i nemar unišla upravo u modu i mjesto važnih otkrića i izuma došle besmislene priče.

Kršćanski se je pak svijet sabrao i snašao, pa svojim nastojanjem i radom učinio vrlo važne izume i otkrića. On je shvatio, da u pogledu materijalne kulture visoko stoji nad islamskim svijetom i počeo to svoje shvatanje širiti.

Megju ova dva oprečna svijeta počele su na novo borbe i u svakoj borbi — koje su trajale skoro

tri sto godina — islamski svijet je morao trpjeti štetu i zijan. Društvo kršćansko, kršćanske države koje su to dobro osjetile, stale su na islamske narode tovariti kojekakove odgovornosti u moralnom i materijalnom pogledu, pa su sve polahko pripremali sva sredstva, koja su potrebna odregjenom cilju, da se Islamijet uništi.

Kršćani su tokom više stoljeća nastojali, da se što više raširi protuislamski pokret, pa su nas muslimane napadali sve „u ime civilizacije“, kako to Evropljani govore.

Evo u današnje vrijeme napadaji balkanskih država na osmanlijsku imperiju ovo osvjetljaju i pokazuju bjelodano, da je njihova svrha — uništiti Islam, jer srce svega islamskog svijeta — jest Turska. Egzistencija muslimana, kao muslimana, ovisna je o opstanku turske države, pa zato baš svi muslimani iz dna srca žele, da Turska bude snažna, da bude napredna i u moralnom i materijalnom pogledu. Neprijatelji Islamijeta, koji tu okolnost uvažuju, sa sviju su strana nasrtali na nju, laćajući se svakakvih spleta, da stanu na put njezinu ojačanju i napretku, oni su da Tursku oslabe, stvarali uvijek unutra i s vana u njoj nemire i u svome radu — kako vidimo — potpuno uspjeli.

Kršćanske države su najprije tursku carevinu okovale u sindžire kojekakvih privilegija i kapitulacija, a onda su se počele umješavati u njene unutrašnje odnošaje, poticati njene neke narode na bunu, istrjavati ih ispod njene uprave, raditi na njihovu svakom napretku i razvitku i dizati ih proti Turskoj. U tom se je eto kroz više stoljeća sastojao rad kršćanskih država. Kulturna Evropa nije se nikad na to osvrtała što su civilizovani barbari i divlje kršćanske zvijeri u Turskoj prolivali krv hiljade nedužnih muslimana i gazili im slobodu života, vjere, imetka i obraza.

A ta ista Evropa podiže cijeli kijamet, ako se pritvori jedan kršćanin, koji otvoreno rovari proti vlasti i mir i red narušava u osmanskoj imperiji.

Evropske države, koje nikad nijesu htjele niti jednog svog čamčića otposlati u one zalive i luke, gdje se je na tisuće muslimanske dječice kasapilo, te eto države u Carigrad šalju velike svoje oklop-njače i — da ovo protuslovlje pred svijetom opravdaju — podižu viku i halabuku: „Turci su barbari, oni će kršćane poubijati“.

Ali da su Turci odnosno muslimani kršćane ubijali, ne bi danas u Turskoj bilo ni traga kršćanstvu, kao što nema traga Islamu u Andaluziji, Magjarskoj i Srbiji. Nu pošto je Evropi svrha uništiti ili — ako to nije moguće — bar oslabiti Tursku, koja je uporište vjersko za cijeli Islamijet, to ona sebi dozvoljava svako sredstvo, da tu svrhu postigne.

Veli se, da je jedna nevolja bolja od hiljadu savjeta. Ah, kad bi se islamski svijet bar sada pre-

nuo; kad bi se muslimani prošli megjusobnih razmirica i nesloge, pa svi zajednički poradili na napretku i osnaženju islamskog hilafeta. Kad ne bi naivni bili i gutali otrov, što im ga pružaju lažni nosioci civilizacije !..

Naša vjerska braća u Turskoj danas čast hilafeta brane životom i imetkom; oni se bore s jedan milijun dušmana, oni vode rat s četiri kraljevine, koje su Tursku nenadno i bez ikakva prava i povoda napale.

I bosansko hercegovački muslimani, da koliko je moguće budu u pomoć hilafetu, i ove su — kao i prošle — godine zaključili skupljati dobrovoljne priloge za „Hilali-ahmer“, pa je zato sastavljen naročiti odbor u Sarajevu, u kojem se nalaze H. Salihaga Bičakčić, Kumašin H. Muhamedaga, Demirdžija H. Abdaga i dr., i već do sada je pokupljeno oko četrdeset hiljada kruna u tu svrhu. Nadamo; se, da će se ovakovi odbori i po drugim mjestima naše domovine osnovati i kupiti ijanu za „Hilali-ahmer“. Molimo našu ulemu, da braći jednovjernoj tumače važnost ove ijane, da ih potiču, na nju i razjašnjaju im, šta znači „džihad bil-mal“, kad nije moguće tjelesno voditi borbu s vjerskim nam dušmanom i t. d...“

Eto tako naš odlični alim H. Mehmed Džemaludin ef. Čaušević piše u „Misbahu“ o važnosti skupljanja dobrovoljnih priloga za osmanlijski „Hilali-ahmer“. Tu su — možemo radošću konstatovati — važnost shvatili bosansko-hercegovački muslimani, pa su po svima mjestima do sad pokupili znatnu sumu novaca i otposlali preko glavnog odbora „Hilali-ahmerova“ u Carigradu.

Osobito je hvale vrijedno, što su mostarski muslimani — po drugi put nakon povratka mladoturaka na vladu na brzu ruku skupili trideset tisuća franaka u ovu po cijeli ehli islam tako važnu svrhu i poslali preko glasovitog heroja islamskog Enver bega. Ovaj čin braće Mostaraca vjeran je dokaz njihove muslimanske svijesti i ljubavi prama vrhovnom vjerskom nam forumu — hilafetu. Živjela islamska svijest i čisto muslimansko bratstvo!

Književnost.

Trogorodišnji književni rad lista „Gajreta“. *)

U augustu 1909. g. — kako nam je poznato — glavna je godišnja skupština našeg gjačkog potpornog društva „Gajret“ zaključila, da se list „Gajret“, koji je do tada služio isključivo u društvene svrhe, donoseći samo izvještaje o poslovanju ove naše prosvjetne institucije, reformira i pretvori u književni list, ne bi li

*) Na naročitu želju jednog odličnog našeg prijatelja i su radnika sa strane, uvrštavamo u naš list ovaj prikaz „Gajretova“ trogorodišnjeg književnog rada s primjedbom, da mi u pogledu nekih njegovih nazora imamo svoje posebno mišljenje. Uredništvo.

se tako doskočilo onoj potrebi u našem vjersko-prosvjetnom životu, što se osjećala zbog pomanjkanja valjane i čisto u islamskom duhu pisane, lektire za naš narod i porodicu.

Taj skupštinski zaključak realizovao se početkom godine 1910. i reformirani „Gajret“ je počeo izlaziti pod uregijvanjem društvenog poslovanja, rahmetli Osmana Gjikića. Svako je tada mislio, da će na tako preobraženom listu — ako ni iz čega drugog, a ono bar iz interesa naše prosvjete — početi suragjivati svi naši stariji literati i ljudi od nauke i pera kao što su Bašagić, Hadžić, Mulabdić, Kadić, Spaho, Čatić, Sarajlić i dr., koji bijahu već poznati u islamskom narodu sa svojih radova u „Beharu“, dok je izlazio kao čisto islamski poučno-zabavni list. Svako se s pravom nadao, da će „Gajret“ donositi obilje lijepe i zanimive lektire, dobre pouke i zdrave duševne hrane, da će postati listom, koji će potpuno odgovarati literarnom nivou — u jednog dobro uregijanog književnog časopisa.

Ali kako su tada u našem javnom životu vladali nesregjeni odnošaji, političke borbe i stranačke podivljale strasti, koje su se prenijele i na društvo „Gajret“ rušenjem njegova starog odbora i unošenjem po novom odboru ćirilskog pisma u list „Gajret“, tako su se svi naši istaknuti književnici — jedni stoga, što su uvrijegjeni bili neopravdanom padom s uprave društvene, a jedni zbog ćirilice, kao njihovi načelni protivnici — sustegnuli od surađivanja na listu „Gajret“, osim nekoliko njih, koji su mu — bez ikakvih stranačkih obzira — kao suradnici pristupili, držeći pred očima jedino njegovu plemenitu svrhu: prosvjeđivanje našeg naroda.

Megju tima ističemo osobito poznatog pisca uzgojnih i poučnih crtica, Ata Nerćesa, te Hazima Muftija, Ibni Muniba, (Sakiba Korkuta?), Muhamed Hilmiju Hodžića, pa na posljetku Ćazima Čatića, Šemsudina Sarajlića i Fadila Kurtagića, koji su polovicom drugog godišta preporogjenog „Gajreta“ počeli saragjivati.

Uz ovakove okolnosti, (malobrojnost boljih književnika) razumije se, da list nije mogao, kako bi trebalo, izvršivati onu misiju, koja mu je bila namijenjena reformiranjem, niti se je mogao vinuti do nivou-a pravog poučno zabavnog lista, kao što je — recimo — bio „Behar“, nego je ostao listom, na kom je većinom školska naša mladež, naročito ona, koja se Srbima nacionalno osjećala, pokušavala svoju literarnu sposobnost, a da megju tim sve do sad nije pokazala nikakva napretka ni razvitka u svojim radovima, kao što su tome tipičan primjer pjesme I. Sarića, Hamze, Hasana i dr.

Iznimka su megju tim mladim „literatima“ Hafiz R., čije su crtice dosta lijepe i simpatične, onda Šefika Nesterin Bjelevac svojom nježnom pjesmom i

prozom, pa M. Ć. Gazanfer i Hatidža A. Gjikićeva s nekoliko uspjelih tankočutnih pjesmica.

Ipak kraj pomanjkanja dostatnog broja naših boljih i istaknutijih književnika nepravedno bi bilo ustvrditi, da „Gajret“ nije donio bar od vremena do vremena po koju izvornu ili prevedenu stvarcu, koja oplemenjuje srce i prosvjeđuje dušu. Osobito čisto poučni članci, kojih je cijela serija izišla kroz tri godišta reformiranog „Gajreta“ iz pera Ibni Muniba, Hazima Muftića, Muhamed Hilmije Hodžića, Hamdije Mulića, Munire, Krajiške, Zahida, Ahmeda i drugih, mora se priznati, da su mnogo donijeli koristi našoj porodici i narodu,

Istina, bilo je megju tim člancima više njih, čija važnost nije trajna, i čija se narav odnosila na jedno odregjeno vrijeme; ali su i takovi članci mnogo doprinijeli koristi narodu, jer su se u njima bistrili pojmovi o onom pitanju, koje je bilo u vezi s našim prosvjetnim i socijalnim životom.

S toga mi u ovom pregledu ne ćemo govoriti o takovim čisto poučnim člancima, nego ćemo se osvrnuti samo na beletristični sadržaj triju godišta reformiranog „Gajreta“ i kao objektivni ocjenjivači baciti malo svijetla, da prikazemo takove literarne radove. Počecemo s prvom godinom odnosno III. godištem „Gajreta“.

U prvom broju te godine lijepa je i jedra pjesma „Hubul-vatani minel-imani!“ od Osmana (Gjikića?), koja odiše snažnim domoljubljem i pobožnošću pravog i svjesnog muslimana; ali najbolja je stvar svakako „Mu-nevera“, pripovijest od Gjuzide hanume, koju je s turskog preveo Osman Asaf Sokolović, bez sumnje dobar poznavao istočne literature, jer je u prevodu — a to je vrlo teško — sačuvao sve one nuance, slike i ljepote, koje su osobina osmanlijskog jezika. Ova pripovijest, čija glavna junakinja Mu-nevera umire od čežnje, ljubavi i tuge za svojim umrlim zaručnikom Šefikom, svakim skoro svojim retkom i rečenicom čini na našu dušu žalosni utisak, da nam se nije moguće oteti suzama saučešća prama nesretnoj ostavljenoj djevojci. Ovdje je opisivanje prirodnih ljepota: jeseni, proljeća, mora, Bospora, šuma i bašti carigradskih tako slikovito, tako veličanstveno, da nam se u dušu prelijeva poput čarnih predjela, što ih je istočna mašta u priči stvorila. „Mu-nevera“ se proteže kroz nekoliko brojeva „Gajreta“.

Zgodna bi bila u ovom broju crtica od Fevzije „Moj komšija“, da je bolje obragjena i da ne vrvi jezičnim i ortografskim pogreškama; a pjesma „Jednoj djevojci“ od Hamida (Hadžija iz Beča?) slični svemu prije, nego li jednoj pjesmi. Najsuhoparnija proza.

Od nje je mnogo bolja pjesma „Bardova ljubav“ od D. T. (Po svoj prilici od Dušana Tamindžića, profesora iz Mostara, jer je ćirilicom tiskana); tema

joj je lijepa i prikladna za jednu romancu; ali je u njoj jezičnih pogrešaka. Za hatur rime ne bi se smjelo kvariti gramatičko pravilo, kako to taj pjesnik čini:

„Nikad dušo, nikad, nikad! Ah, djevojko, teški jadu! Nikad ne će, ah nikada tvoj Kromvel te grlit mladu!..

Osim toga ovo „nikad“ dosagjuje, da se mora zijevati.

U drugom broju prve godine dobra je pjesma od rahmetli Osmana Gjikića „Muraija“, u kojoj se snažnim stihovima šiba murailuk i licemjerstvo. Nije loša ni pripovijest Nedžib Ševkijina „Moj prijatelj Mehmed“, ali je preveć tendenciozna, pa nema željenog efekta, inače je u njoj pripovijedanje prilično plastično. Pjesma pak „U svom selu“ od nekakova Hasana nema ni u formi ni u mislima ništa nova — prosta patriotska tirada. Ta nijesu li do sad stihoklepci sviiju boja i dlaka kovali ovake fraze u verzove:

Zdravo da si, selo moje,
Zdravo mili zavičaju!...

Ugodno se čita Ata Nerćesova crtica „Akšamluk“ kao što se ugodno čitaju svi literarni radovi njegovi, koji imaju većinom uzgojan i poučan karakter. Ovakovih njegovih crtica izišlo je mnogo u „Beharu“, pa i u svjema godištima reformiranog „Gajreta“ pod zajedničkim naslovom „Iz sličica „Sa Neretve““; s toga ovdje više ne ćemo pojedince o njima govoriti, jer bi to kraj drugih radova iziskivalo više prostora i vremena, a toga nam oboga ne dostaje. Dosta je spomenuti samo Nerćesovo ime, pa da dobijemo pojam o ovim crticama. „Ima računa“, humoreska od Hakije Teinima vrlo je banalna i obiluje svačim više, nego li zdravim i valjanim humorom. Osim toga u njoj igraju ulogu i žene iz polusvijeta, sobarice i to vrlo nemoralnu ulogu, s muslimanima, koja se — na mjesto da bi je autor, žigosao i osudio — nekako hotimično odobrava, pa se čudimo, da je mogla ovakova bljezgarija zabasati u „Gajret“, kojem je zadaća oplemenjivanje našeg naroda i širenje islamskog morala.

I ako bez muzike i pjesničkih ljepota, koje se od današnjih pjesnika traže, ipak je veoma prijatna i nježna pjesmica Hatidže A. Gjikićeve „Moj bulbul“. Pravi izliv tankočutnog ženskog srca.

U trećem broju izašla je od beletrističnih radova glosa na Šantićevu pjesmu „Ostajte ovdje!...“ od Hasana, koja bi se mogla čitati, da se onim „tiranim“ ne aludira na izvjesni objekat, koji stoji kao zapreka centrifugalnim težnjama nekih megalomana preko granice k istoku. Ali ovako se mora grozno zijevati od dosade.

Crtica od Huše: „Ostavljenom zavičaju“ bez ikakve je literarne vrijednosti, natrpana samo otrcanih fraza, s kojih su nam uši već zaglušile. Isto tako loša je crtica „Sudbina“ od K. Br., pa je bolje bilo, da je

otišla u koš, nego što je tiskana u listu, da ljudima želudac kvari.

U četvrtom broju tiskana je Hatidžina pjesma „Molba očevima“, koja nema u sebi čiste poezije; ali je veoma važna po naš kulturno socijalni život, jer njom na Hatidžina usta govore sve naše zapuštene i u džehaletu ogrezle žene i mole od svojih očeva i braće, da ih izbave iz ovog tužnog položaja, da im žednu dušu napoje naukom i naobrazbom, kako će biti dobre majke i kućenice. Eto tu vrijednot ima ova pjesmica, koju je ženska ruka pisala.

Pjesma u prozi „Otađzbina“ od N-ća pravaje proza, a isto tako i Hasanova „Hibo, sjeti se mene!...“

Fina je Wienerova crtica „U balonu“, koju je Zahid preveo; ali obiluje germanizmima i pokazuje slabu prevodiočevu spremu u poznavanju svog materinog jezika.

Peti broj donosi dosta uspješnu crticu od Ra- „Udaljenoj drugarici“, a donekle je uspješna i pjesma u prozi „Proljetni razgovori“ od Krajiške. Druga njena pjesma (u verzovima) „Tvoj bulbul“, koju posvećuje Hatidži, čuvstvena je, sa srca. Prilično je lijepa i Hasanova pjesma „Vrijeme“; osobito joj je snažna pointa:

Svud je tiho i sve šuti,
Poput kakve sfinge nijeme,
Samo što tu svetost muti
Neumorno brzo vrijeme.

(Svršiče se.)

Kulturne bilješke.

„Gajretova“ desetgodišnjica. 20. februara o. g. navršuje se deset godina, od kako je „Gajret“ osnovan i kako blagotvorno radi na prosvjećivanju našega naroda.

Taj dan trebali bi svi muslimani u Bosni i Hercegovini na najsvečaniji način proslaviti, davši tim svjedodžbu svoje svijesti. Taj epohalni dan dolazi u našoj stagnaciji, da progje u zaborav kao i svi drugi danovi tek s tom razlikom, što će novine kronološkom dužnosti zabilježiti ga kao dan, kada je prije 10 godina u Sarajevu udaren temelj našem „Gajretu“. Skromno, bez buke proći će taj dan neopažen, premda bi trebao da bude narodnom svetkovinom, kad bi trebali pokazati, koliko nam je stalo do naše mladeži i nauke. Ali oni, koje je „Gajret“ izveo na pravi put kao i one, koji su i danas njegovi stipendisti — osjetiće u duši svojoj svu veličinu i zamašnost toga velikog dana! Osjetiće dužnost, da porade za njega svaki u svojoj okolini i prema prilikama, jer je široko polje, gdje se mogu odužiti za učinjena dobročinstva. A narod od njih ništa ne traži osim da rade za njega iskreno i pošteno, da pomognu

poslije druge, kao što su i njih drugi izveli na pravi put.

„Gajret“ je učinio mnogo u ovo deset godina, premda je mogao i više učiniti, da smo bili svijesni njegova zamašnog značaja!

Najposlije nas je prijeka nužda i potreba osvijestila i svi smo uvidili potrebu ovakog jednog kulturnog društva.

Da se dade bar i blijeda slika „Gajretova“ rada u ovom deceniju, trebalo bi napisati veliki članak, što ćemo i učiniti u jednom od slijedećih brojeva. Danas donosimo samo nešto, da se vidi, koliki je ukupni bio prihod i rashod „Gajretov“ i da njegovi prijatelji vide, je li se moglo što više učiniti.

Evo brojaka:

I. PRIMICI:

1. Prinosi članova 1./3.1903.-30./6.1912.	K	129.248,76
2. Gajretovi artikli — — — — „		150.236,18
3. Darovi, prilozii, kašice, zabave i ino „		81.422,72
4. „Gajretov“ kalendar — — — — „		6.176,62
5. Razglednice — — — — — „		2.517,91
6. List „Gajret“ — — - - - „		4.344,87
7. Liga hiljade — — — — - „		3.106,10
8. Firdusov fond — — — — — „		7.518,12
9. „Gajretova“ sofra — — — — — „		2.623'—
10. Ini prihodi — — — — — „		54.539'80

II. IZDACI:

1. Stipendije — - — — -- „		258049,68
2. Upravni troškovi — — — — ' „		27.338,53
3. Zajmovi - — — — — „		18.879,47
4. Kalendar — — — — — „		4.479,71
5. List „Gajret“ - — — — — „		12.005,40
6. Školske knjige — — — — — „		727,80
7. Razno — — — — — „		3.047,49

Kake se iz ovoga vidi, glavni izvori društva bili su njegovi artikli i članarine. Članarine su u posljednje dvije godine vrlo opale pa to baca slabu sjenu na nas rad za „Gajret“. Radi ibreta iznijeti ću iz zaključnog računa za 1911./1912. jednu stavku, koja pokazuje prinos članova u jednom neznatnom iznosu od K 6.066'66 !!!

Pogledajmo statistiku pučanstva, pogledajmo, koliko ima muslimana u Bosni i Hercegovini, pa stavimo omjer! Pogledaćemo tužno, zaklimati glavom i sažeti ramenima: Nije se radilo!...

Društvu treba da su glavni izvori njegova prihoda prinosi članova, jer svi drugi prihodi ne daju se predvidjeti, niti su stalni. Za to nastojmo, da se „Gajretu“ pribavi što više članovi, koji će ga redovito podupirati, da uzmogne vršiti svoju svetu zadaću na diku i ponos čitavog islamskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Radimo za „Gajret“ u onom smislu, kako je rekao njegov prvi predsjednik Safvetbeg Bašagić na dan konstituisanja prvoga odbora: „Neka bude kod

ostvarenja „Gajreta“ manje razmišljanja, više oduševljenja, manje želje, više volje, manje zboru, više tvora, manje oćajanja, više samopouzdanja, pa se sve može postići!“

Raditi polagano ali ustrajno, pa će „Gajret“ svakim danom biti jači i jači...

„A da se jedna ideja populariše — veli Rousseau — treba iskrena i poštena rada, treba požrtvovnosti i samoprijegora njezinih nosioca, a kad ona postane svojina čitava naroda, kad ta ideja zacaruje masom širih slojeva, lako je biti vogja i pobornik“...

Ne zaboravimo ni u kojoj zgodnoj prilici na „Gajret“ — a svaki njegov pravi prijatelj nek zapali kandilj u svome srcu i nek žrtvuje za „Gajret“ bar stoti dio od onoga, što prosiplje u raskoš i besposlice !...

P R A V I L A

Udruženja bosansko hercegovačke iimije, (Bosna ve herceg džemijeti ilmijjesi).

(Nastavak).

21. Da u razna mjesta naše domovine u nužnim slučajevima izašalje svoje delegate, kao interventare u stvarima, za koje se vidi, da je nužna intervencija ilmijje, kao i da pri potrebi izašilje vrsne vaize i da ih honorira;

22. da pri izborima u vakufska i druga tijela putem lista, ili inače opominje milleti islamijja na to da bira sposobne i dostojne ljude, eventualno da ističe svoje kandidate:

23. da odlučuje o svemu onome, što po ovim pravilima nije pridržano glavnoj skupštini.

§ 38.

Društvo ima svoj muhur s natpisom: „Bosna-herceg džemijeti ilmijjesi“ (Udruženje bosansko-hercegovačke ilmijje), kojim se uz potpis pozvanih odbornika (§ 22.) svaki spis, odluka i ostali društveni otpravci potvrguju.

VIII. Organ

d r u š t v a .

§ 39.

Udruženje ilmijje ima svoj poseban organ (§ 35.) kao jedno od glavnih sredstava za postignuće u (§ 2.) istaknutog zadatka. Ovaj organ u glavnom treba da bude u našem jeziku sa arapskim pismenima, doćim po želji pisca mogu se donositi članci na turskom odnosno arapskom jeziku.

§ 40.

Vrijeme izlaženja, ime i cijenu lista odregjuje glavni odbor. Za redovito izlaženje i valjano uregijvanje izlaženje i valjano uregijvanje lista na prvom mjestu odgovaraju glavni i odgovorni urednici;

IX.

Redakcioni odbor.

§41.

Da se što bolje osigura redovito izlaženje i valjano uređivanje lista, društveni će odbor postaviti redakcioni odbor, koji će izabrati iz svoje sredine ili izvan nje. On se sastoji od glavnog i odgovornog urednika i administratora, a ako su ovi izabrani izvan sredine odboreve, onda još i dvojice članova glavnog odbora, koje ovaj u svojoj sjednici naročito za to izabere.

Redakcioni je odbor po tome u prvome redu pozvan, da se stara za postignuće istaknutog cilja i odgovoran je glavnom odboru društvenom na prvom mjestu.

§ 42.

Članovima redakcionog odbora spada u dužnost:

- a) obavljati potrebne administracione poslove oko lista.
- b) pregledali za list poslane rukopise i radi ocjene ih megjusobno raspoređivati;
- c) odregjivati, šta se ima štampati iz ocijenjenih radnja za svaki broj lista;
- d),,brinuti se za rukopise u slučaju nedostatka njihova.
- e) voditi izdavačku radnju oko lista;
- f) činiti pogodbe sa štamparijama za štampanje lista;
- g) voditi nadzor o tačnom razašiljanju lista;
- h) brinuti se za naplaćivanje dužnih pretplata;
- i) brinuti se i starati oko napretka društvenog lista u svakom pogledu;
- j) brinuti se o nabavljanju knjiga za društvenu knjižnicu;
- k) ocijenjivati djela, koja će izlaziti u društvenoj nakladi i voditi izdavačku radnju oko njih zajedno sa glavnim odborom.

(Nastaviće se.)

Zabava u korist naših muhadžira. Mostarsko vriedno, zanatlijsko udruženje „Ittihad" davalo je na 6. ov. mj. zabavu, čiji je čisti prihod namijenjen hercegovačkim bijednim muhadžirima, koji se u domovinu vraćaju iz osvojenih krajeva turske carevine.

Na ovu je zabavu — osim velikog broja Mostaraca — došlo mnogo braće muslimana sa strane kao iz Sarajeva, Konjica i Trebinja, pa je materijalni uspjeh bio upravo neočekivan. Tome uspjehu je najviše doprinijela zauzetnost agilnih omladinaca Mehmed ef. Ribice i Derviš ef. Hadžomana, koji su u oči

zabave po gradu pokupili znatnu svotu dobrovoljnih priloga. Moralni je uspjeh takogjer velik. Diletanti — članovi „Ittihada" — cijeli su program zabave izveli što može biti ljepše; osobito — poput pravih umjetnika — istaknuli su se u svojim ulogama Mustafa Ćišić, predsjednik udruženja i Ahmed Gjukić. Njihove su kreacije izvedene savršeno dotjerano.

Ovo agilno muslimansko udruženje je ove zime davalo još dvije dobrotvorne zabave i to jednu u korist „Hialli ahmera", a drugu u korist siročadi jednog svog umrlog člana. Trebalo bi, da se u njegov intenzivni rad ugledaju sva muslimanska društva u Herceg-Bosni. Mostarski „Ittihad" zaista zaslužuje svako priznanje i hvalu. Ejvala mu!

S uredničkog stola. U prošlom broju našega lista javili smo, da je došao u Mostar naš pjesnik Musa Ćazim Ćatić i preuzeo u glavnom uređivanje „Bisera". Danas radosno možemo još nešto objaviti. Naime: Između „Bisera" i našeg drugog mlagjeg literata Šemsuddin ef. Sarajlića postojao je spor usljed čega ovaj nije htio saragjivati u „Biseru". Ali iz razloga opće koristi i megjusobnim popuštanjem ovaj se je spor nedavno izravnao i Sarajlić je od sada naš saradnik i to jedan izmegju prvih.

U ovom broju već počinjemo donositi njegove lijepe radnje „O društvenosti" i „Bijela tačka pod gajem". Iza njih je u vidu sila drugih članaka i beletrističnih priloga. Da ne kažemo „trebali bi" nade je, da će se naši mlagji saradnici ugledati sami od sebe u intenzivniji rad starijih i poći njihovim stopama — naravno slobodnih šaka u izabranoj temi, samo s boljim i jed-rijim obragjivanjem. Radi toga, makar da se početničkim radovima ne smije zabraniti štampanje u „Biseru" već zbog razvitka mlagjih sila, ono će se početničke radnje sve više ograničivati na bolje i bolje, što nam zasigurno ne će niko zamjeriti, pa ni sami početnici, jer što gube u štampanju vlastitih produkata, dobivaju više u čitanju boljih i primjerenom pisanju jačih radnja.

Radnje potpisate punim imenom, za koje već pisac nosi moralnu odgovornost u javnosti, a naročito od već poznatih radenika na polju naše književnosti uvrštavaćemo u list programatično bez promjena, dok s radnjama pod pseudonimom i početničkim malo ćemo i operisati pri eventualnim potrebama — trud i rad za podizanje književnosti ne će se žaliti. Jedino, misao mora biti lijepa, ako se hoće da radnja ugje u list.

Biser je naš jedini p r a v i književni list, pa poželjeno je, da se svi okupimo oko njega.